

Material Turn ในสาขาประวัติศาสตร์ ทฤษฎี Actor-Network กับแนวคิดวัตถุในฐานะผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์¹

ชนกพร ชูติกรมธรรม *

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Material Turn in History: Actor-Network Theory and Material as Historical Agency

Chanokporn Chutikamoltham *

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 31 July 2019

Revised 17 March 2020

Accepted 30 March 2020

คำสำคัญ

ทฤษฎี actor-network

ประวัติศาสตร์นิพนธ์

วัตถุ

ผู้กระทำการ

Keywords:

actor-network theory

historiography

material

agency

* Corresponding author

E-mail address:

chanokpornchuti@gmail.com

บทคัดย่อ

กระแสในการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุอย่างมาก จนไม่อาจปฏิเสธความสำคัญและอิทธิพลของวัตถุที่มีต่อมนุษย์ ทำให้มีการหันมาทบทวนทวนถวิลของวัตถุกันใหม่หนึ่งในแนวทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับวัตถุ และเป็นที่ยกเถียงกันมาก คือ ทฤษฎี actor-network ที่มีข้อเสนอหลักว่าลักษณะของความเป็นผู้กระทำการนั้น กระจายตัวอยู่ทั้งในผู้แสดงที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ตลอดจนเสนอการก้าวข้ามคู่ตรงข้ามที่หลากหลาย ระหว่างสังคมกับธรรมชาติ เทคโนโลยีกับสังคม และระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ บทความนี้ทบทวนแนวคิดเรื่อง Material Turn และการแพร่ขยายของ Material Turn เข้าสู่พื้นที่ของงานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ตลอดจนทบทวนแนวคิดทฤษฎี actor-network โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่อง “ผู้กระทำการ” ว่าเมื่อทฤษฎี actor-network ได้แพร่เข้าสู่งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ เราจะสามารถมองวัตถุในฐานะผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ได้อย่างไรในแง่กรอบการวิเคราะห์ และประวัติศาสตร์นิพนธ์ โดยบทความนี้เสนอว่าการประยุกต์ใช้กรอบการมองแบบทฤษฎี actor-network จะช่วยให้งานศึกษาประวัติศาสตร์มีเลนส์ในการวิเคราะห์ใหม่ ที่ทำให้พิจารณาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้รอบด้านขึ้น และยังทำให้ประวัติศาสตร์สามารถสนทนากับศาสตร์อื่นๆ ในกระแสการศึกษาที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง ‘อุปกรณีสื่อสารในฐานะ “ผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์”: อิทธิพลและผลกระทบที่มีต่อเหตุการณ์โพธิษฐานมิฬ’ ที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2561

Abstract

The recent turn in the humanities and social sciences has taken place in a capitalist, materially advanced epoch. We can no longer refuse the material power that influences us. This results in a revision to the ontology of things and objects. One of the most influential yet debatable theories in this material turn is the actor-network theory. The actor-network theory argues that agency is distributed across the network of human and nonhuman actors indiscriminately. Moreover, the actor-network theory argues against the division between society and nature, agency and structure, human and nonhuman. This paper looks at the material turn and its seepage into historical studies. It reviews the actor-network theory focusing on the issue of agency, particularly on how agency can be viewed if we apply the theory as the lens through which to analyze historical phenomena. This paper argues that applying the actor-network theory as an analytical lens in historical studies would enable a more meticulous analysis. Moreover, it would allow history to interconnect with other disciplines in a period of shifting trends in academia.

1. บทนำ

วัตถุเริ่มกลับมาได้รับความสำคัญในงานศึกษาทางวิชาการมากขึ้น ภายหลังจากที่ถูกเลเยอร์มานานในช่วงที่กระแส linguistic turn และ cultural turn กำลังเป็นที่สนใจในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 กระแส Material Turn หรือ New Materialism เป็นกระแสแนวคิดในการศึกษาวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ด้วยมุมมองใหม่ต่อวัตถุและวัฒนธรรมทางวัตถุที่ค่อย ๆ ทวีความสำคัญขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 - 1990 การกลับมาทบทวนสถานะของวัตถุนั้นส่งผลสะท้อนถึงความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ กระแส Material Turn ก่อตัวขึ้นจากต้นกำเนิดที่หลากหลาย ในแวดวงวิชาการสาขามนุษยวิทยาได้มีการฟื้นคืนของความสนใจในวัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) ในช่วงทศวรรษ 1980 และด้านสังคมวิทยา ความสนใจในวัตถุก็ได้ก่อตัวขึ้นจากแนวคิดเรื่องความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในแนวทางของกลุ่มการศึกษา Science and Technology Studies (STS) ก่อนที่จะแพร่ขยายไปยังสาขาวิชาอื่น ๆ ในมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (Trentmann, 2009, pp. 283-284)

แนวคิดหลักของกระแส Material Turn คือ การทบทวนสถานะของวัตถุว่า “ไม่ใช่เพียงแค่มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวัตถุ แต่วัตถุนั้นกระทำสิ่งต่าง ๆ ร่วมกับมนุษย์” (Not just “we” do things with things, but things do things with “us”) (Schulze, 2014, p. 44) เราควรจะต้องตั้งคำถามต่อความเข้าใจของเราที่มีต่อวัตถุ ที่มีวางอยู่บนสมมติฐานที่ว่าวัตถุเป็นความจริงพื้นฐานอันคงที่ปราศจากข้อสงสัย และเราควรพิจารณาวัตถุถึงความสามารถของวัตถุในการชักจูงชี้นำ และอิทธิพลที่วัตถุมีต่อการกระทำของมนุษย์ (Ibid.) การทบทวนสถานะของวัตถุในกระแส Material Turn นี้ เช่นเดียวกับ “ภาษา” ในกระแส Linguistic Turn ที่เกิดขึ้นก่อนหน้า ได้สั่นคลอนความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องความเป็นองค์ประธาน (subjectivity) ผู้กระทำการ (agency) อารมณ์ (emotions) และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ (humans and nonhumans) (Trentmann, 2009, p.284)

แนวทางการศึกษาที่เน้นถึงความสำคัญของวัตถุที่มีอิทธิพล และเป็นที่ยกเถียงกันมากที่สุดในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา คือ ทฤษฎี actor-network theory (ANT) ซึ่งเป็นแนวคิดที่บุกเบิกโดย Bruno Latour, Michel Callon และ John Law ทฤษฎี ANT พยายามที่จะก้าวข้ามคู่ตรงข้ามที่หลากหลาย ระหว่างสังคมกับธรรมชาติ เทคโนโลยีกับสังคม และระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ โดยหลักการสำคัญของ ANT คือ ข้อเสนอที่ว่าลักษณะของความเป็นผู้กระทำการนั้น (agency) กระจายตัวอยู่ทั้งในผู้แสดงที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ (human

and nonhuman actors) (Ibid., p.290) และการตั้งคำถามต่อการแบ่งแยก “ความเป็นสังคม” ออกจาก “ความเป็นธรรมชาติ” (จันทน์ เจริญศรี, 2559)

บทความนี้ ต้องการทบทวนแนวคิดเรื่อง Material Turn และการแพร่ขยายของ Material Turn เข้าสู่พื้นที่ของงานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ตลอดจนทบทวนแนวคิดทฤษฎี ANT โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่อง “ผู้กระทำการ” ว่าเมื่อทฤษฎี ANT ได้แพร่เข้าสู่งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ เราจะสามารถมองวัตถุในฐานะผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ได้อย่างไรในแง่กรอบการวิเคราะห์ ตลอดจนประวัติศาสตร์นิพนธ์ และจะยกตัวอย่างงานศึกษาประวัติศาสตร์ที่ใช้แนวทางที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎี ANT

2. แนวคิดเรื่อง Material Turn

กระแส Material Turn เป็นแนวคิดที่ต้องการทบทวนลักษณะทวิลักษณ์ (Dualism) ขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่มีรากฐานจากแนวคิดทางปรัชญาของ René Descartes (1596-1650) ซึ่งได้แบ่งแยก “องค์ประธาน” (subject) ออกจาก “สิ่ง” (object) และยกระดับมนุษย์ขึ้นในฐานะองค์ประธาน ที่แยกออกจากโลกธรรมชาติภายนอก ซึ่งนำไปสู่การแบ่งเรื่องของการเมืองและสังคม ออกจากโลกแห่งธรรมชาติและโลกแห่งวัตถุ (Trentmann, 2009, p. 291)

ปรัชญาของ René Descartes เกิดขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนผ่านจากยุคกลางเข้าสู่สมัยใหม่ ซึ่งเกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านญาณวิทยา (epistemology) ทำให้ศูนย์กลางของความรู้และความจริงเปลี่ยนจากพระเจ้ามาเป็นมนุษย์ มนุษย์มีศักยภาพในการเข้าหาความจริงโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพระเจ้า Descartes เริ่มต้นแนวคิดทางปรัชญาด้วยการพยายามค้นหาสิ่งที่แน่นอน (certainty) โดยวิธีการตั้งข้อสงสัยต่อทุกสิ่ง (Methodic doubt) และหากพบว่าความเชื่อใดมีข้อสงสัยแม้เพียงเล็กน้อยก็จะถือว่าเป็นความเชื่อที่ผิด โดยเขาเชื่อว่านี่จะเป็นวิธีการที่ปราศจากอคติในการค้นหาความจริง (truth) เนื่องจากได้สลัดตนเองออกจากความเชื่อที่มีมาอยู่ก่อนหน้าจากการตั้งข้อสงสัยนี้เอง Descartes พบว่าไม่มีอะไรที่ทำให้มั่นใจว่าเป็นความจริงที่แน่นอนได้เลย อย่างไรก็ตาม เขาค้นพบความจริงหนึ่งที่อยู่นอกเหนือความสงสัยทั้งปวง ซึ่งก็คือความจริงที่ว่าตัวฉันกำลังสงสัยหรือกำลังครุ่นคิดอยู่ ซึ่งแสดงว่า “ตัวฉันมีอยู่” (I exist) อันเป็นสิ่งที่แน่นอนที่สุด จนเป็นที่มาของประโยคที่ว่า “I think therefore I am” (Cogito, ergo sum) ด้วยแนวคิดนี้ทำให้ “ตัวฉัน” (I) เป็นสิ่งที่แน่นอนที่สุด และกลายเป็นองค์ประธานของความรู้ โดย “I” ของ Descartes นั้นอยู่ที่จิตของมนุษย์ที่มีความสามารถในการคิด ซึ่งทำให้ Descartes แบ่งแยกจิต (immaterial mind) ออกจากร่างกาย (body) นำไปสู่การแบ่งจิตในฐานะองค์ประธาน ออกจากโลกธรรมชาติภายนอก (Skirry, n.d.) ปรัชญาของ Descartes นั้น เป็นส่วนหนึ่งในการวาง

รากฐานให้กับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) ตลอดจนการแบ่งแบบทวิลักษณ์ต่าง ๆ ขององค์ความรู้สมัยใหม่

นอกจากนี้ ภาววิทยา² แบบสมัยใหม่ยังแบ่งแยกโลกธรรมชาติออกจากโลกของความหมาย ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งความรู้ออกเป็นศาสตร์ที่แยกออกจากกัน โดยแบ่งเป็นวิทยาศาสตร์ (science) และศาสตร์อื่น ๆ (non-science) ที่หมายถึงศาสตร์ทั้งหลายที่อยู่นอกขอบเขตของความเป็นวิทยาศาสตร์ เช่น มนุษยศาสตร์ ปรัชญา ฯลฯ การแบ่งศาสตร์นี้ ทำให้เกิดการแบ่งแยกข้อความคิด และทำให้เกิดการจัดระเบียบองค์ความรู้สมัยใหม่ ที่ตีกรอบจำกัดการรับรู้และศึกษาโลก ในปัจจุบันความรู้ใหม่ ๆ ยิ่งแสดงให้เห็นว่าการแบ่งความรู้ออกเป็นศาสตร์ต่าง ๆ นั้น ทำให้ความรู้คับแคบ และไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่างที่มนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน เกินกว่าที่จะอธิบายด้วยศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง จนเกิดความพยายามให้มีการศึกษาแบบสหวิทยาการ พหุวิทยาการ หรือข้ามพันวิทยาการ (interdisciplinary, multidisciplinary or transdisciplinary) อย่างไรก็ตาม ศาสตร์แต่ละศาสตร์ก็วางอยู่บนฐานคิดที่แตกต่างกันมาก จนทำให้การพยายามทำความเข้าใจโลกจากฐานคิดอื่น ๆ เป็นไปได้ยาก ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุให้มีการเสนอข้อเสนอที่เข้มข้นขึ้น นั่นคือการกลับมาทบทวนภววิทยาพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ซึ่งพื้นฐานแรกที่สุดก็คือ การแบ่งแยกโลกธรรมชาติออกจากโลกของความหมาย (จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 20-21)

Alfred North Whitehead (1861-1947) นักคณิตศาสตร์และนักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้เสนอว่าองค์ความรู้สมัยใหม่มีลักษณะที่เรียกว่าการ “ผ่าธรรมชาติเป็นสอง” (bifurcation of nature) ซึ่งหมายถึงการแบ่งแยกโลกธรรมชาติ ออกจากโลกของความหมายและวัฒนธรรม การแบ่งแยกนี้นำไปสู่แนวคิดคู่ตรงข้ามที่กำกับความรู้สมัยใหม่ ตัวอย่างในการแบ่งนี้ เช่น การที่โลกธรรมชาติถูกมองว่าเป็นสิ่งที่เฉื่อยชา (passive) รอที่จะถูกกระทำโดยมนุษย์ ที่มีความเป็นองค์ประธาน มีความกระตือรือร้น (active) สามารถสร้างความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ Whitehead มองว่าการแบ่งแยกโลกธรรมชาติออกจากโลกของความหมายและวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งที่ผิด โลกทั้งโลกเหมือนชีวิตหนึ่งที่มีความต่อเนื่อง และเสนอถึงความจำเป็นที่จะต้องผนวกความเข้าใจต่อการคงอยู่ของความเป็นวัตถุ (materiality) เข้าไปในภววิทยาชุดเดียวกัน ซึ่งทำให้ Whitehead ได้พัฒนาแนวคิดภววิทยาที่เรียกว่า “ปรัชญาของสิ่งมีชีวิต” (philosophy of organism) โดยต่อมาได้ส่งอิทธิพลต่อปรัชญาของ Gilles Deleuze (1925-1995) และส่งอิทธิพลต่อความคิดของ Bruno Latour หนึ่งในผู้บุกเบิกแนวคิด ANT ซึ่งเป็นแนวคิดหลักหนึ่งในกระแส Material

² ภววิทยา (Ontology) คือ มโนทัศน์เรื่องสภาวะแห่งความเป็นอยู่ (being) หรือดำรงอยู่ (existence)

Turn ปรัชญาความคิดในกลุ่มนี้มีหลักสำคัญคือต้องการก้าวพ้นลักษณะสารัตถนิยม (nonessential philosophy) และทวิภาคของความเป็นภาพแทนและความเป็นสสารวัตถุ (จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 21-22)

Whitehead มองว่าโลกทัศน์ในการ “ผ่าธรรมชาติเป็นสอง” นำมาสู่ทางตันของศาสตร์สมัยใหม่ การมองโลกแบบแบ่งแยก ไม่ได้สะท้อนข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม แต่สะท้อนความเข้าใจที่บิดเบือน ทำให้เกิดความสับสนระหว่างการเข้าใจเชิงนามธรรมกับข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม การแบ่งแยกที่เกิดขึ้นนี้ เกิดขึ้นอย่างมีที่มาภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ และมีความเฉพาะเจาะจง เราไม่ควรเข้าใจมนุษย์ที่ครุ่นคิดแยกออกจากสิ่งอื่น ๆ มนุษย์ที่ครุ่นคิดมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นจุลชีพ หรือหน่วยพันธุกรรม โลกวัตถุภายนอก แม้แต่การรับรู้ของมนุษย์ที่ครุ่นคิดนี้ ก็เป็นระบบการประสานข้อมูลของโมเลกุลและอิเล็กทรอนิกส์ ระหว่างอวัยวะที่รับสัมผัสและสมอง จนเกิดเป็นความตระหนักรู้และความคิดขึ้น

ทางหนึ่งในการกล่าวถึงทฤษฎีที่ผมต้องการโต้ให้ตกไปคือการแยกธรรมชาติออกเป็นสองส่วน นั่นคือ ธรรมชาติที่ถูกรู้สึกในสำนึกกับธรรมชาติที่เป็นต้นเหตุของการสำนึกนั้น ธรรมชาติที่ถูกรู้สึกในสำนึกนั้นรวมถึงความเขียวของต้นไม้ เสียงเพลงของหมูนก ความอบอุ่นของดวงอาทิตย์ ความแข็งของแก้ว และ (ความนุ่มนวล) ของกำมะหยี่ ธรรมชาติที่เป็นสาเหตุของการรับรู้คือระบบการประสานข้อมูลบางส่วนของโมเลกุลและอิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลกระทบต่อความคิดจิตใจและสร้างความตระหนักรู้ในธรรมชาติ

(Whitehead, 1964 อ้างถึงใน จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 27)

มนุษย์ที่ครุ่นคิดนี้ในช่วงหนึ่งๆ คือกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน (inter-relations) กับหน่วยอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดมนุษย์ที่ครุ่นคิดขึ้นมา ดังนั้น เราจึงไม่สามารถผ่าแบ่งธรรมชาติออกเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอัตวิสัย และโลกภายนอกที่มีความเป็นวัตถุวิสัย (จันทน์ เจริญศรี, 2559, น. 27) เนื่องจากทุกสิ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นกระบวนการ การแบ่งแยกนี้เป็นสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ และเกิดขึ้นด้วยบริบททางประวัติศาสตร์ที่มีความเฉพาะ

เจาะจงของยุคสมัยใหม่³

³ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอธิบายเพิ่มเติมว่า การเกิดขึ้นของ Material Turn ซึ่งเป็นกระแสของการหันมาทบทวนภาววิทยาของวัตถุที่เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งนับได้ว่าเป็นกระแสหนึ่งของแนวคิดแบบวัตถุนิยมใหม่ (New Materialism) นี้ ไม่ได้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่ในฐานะแนวคิดที่ให้ความสนใจกับการครุ่นคิดทบทวนเกี่ยวกับวัตถุ ตลอดช่วงเวลาประวัติศาสตร์ แนวคิดทางปรัชญาตะวันตกสายวัตถุนิยม (Materialism) ก็เป็นแนวคิดทางปรัชญาสายสำคัญ อย่างไรก็ตาม แนวคิดแบบวัตถุนิยมใหม่ ก็ได้ฉีกออกจากแนวคิดแบบวัตถุนิยมรูปแบบเดิมอย่างมากในเชิงภาววิทยา

Frow (2010, pp. 26-27) เสนอว่าแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกสายวัตถุนิยม เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เป็นกระแสใหญ่ 2 กระแส กระแสแรกในสมัยคลาสสิก ปรัชญาวัตถุนิยมในยุคคลาสสิก มักเป็นการครุ่นคิดเกี่ยวกับคำถามเชิงภาววิทยาของสสารต่างๆ ในจักรวาล และเรื่องลักษณะพื้นฐานของสสาร (matter) ว่าสสารมีการจัดเรียงของอนุภาคอย่างไร เช่น งาน *The Great Diakosmos* (5th century BCE) ของ Leucippus และ/หรือ Democritus ที่เสนอว่าสสารเกิดจากการชนกันของอะตอม ทำให้เกิดกระแสวน (vortices) และผลึกอะตอมที่หนักกว่ามายังศูนย์กลางจนก่อให้เกิดรูปลสสาร

กระแสต่อมา เกิดในสมัยยุคเรืองปัญญาในยุโรป (European Enlightenment) ซึ่งเกิดขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิธีการทดลองใหม่ๆ ของศาสตร์ฟิสิกส์ โดยคำถามหลักของปรัชญาแบบวัตถุนิยมในยุคนี้ คือ การครุ่นคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสสารวัตถุกับสำนึกของมนุษย์ อะไรคือความหมายของสสารในตัวมันเอง ยกตัวอย่างเช่น แนวคิดของ Pierre Gassendi (1592-1655) ที่เสนอว่าไม่มีสิ่งใดในจักรวาลที่ไม่มีรูปร่างวัตถุ (material body) หรือ Thomas Hobbes (1588-1679) ที่เสนอว่าความรู้สึกสัมผัส (sense) ของมนุษย์เป็นผลมาจากร่างกายภายนอกหรือวัตถุ (external body or object) และมนุษย์ (human being) รวมถึงความคิดจิตใจของมนุษย์ (mind) นั้น ล้วนมีความเป็นวัตถุ (material) (Duncan, 2019; Fisher, 2014; Frow, 2010, p. 27)

อย่างไรก็ดี แนวคิดวัตถุนิยมที่ส่งอิทธิพลมากที่สุดในงานศึกษาด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ปัจจุบัน คือแนวคิด เรื่อง วัตถุนิยมแบบมาร์กซิสต์ (Marxist) Karl Marx (1818-1883) ได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดวัตถุนิยมจาก Ludwig Feuerbach (1804-1872) ที่โต้แย้งแนวคิดแบบจิตนิยมของ Hegel (1770-1831) อย่างไรก็ตาม Marx ได้ผสมรวมวัตถุนิยมแบบ Feuerbach เข้ากับจิตนิยมของ Hegel จนเกิดเป็นแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) ที่ Marx เสนอว่าความสัมพันธ์ทางสังคมถูกกำหนดโดยระบบการผลิตวัตถุ อย่างไรก็ตาม ในการผลิตนั้นมนุษย์กับธรรมชาติได้กระทำการผลิตร่วมกัน ทั้งมนุษย์และธรรมชาติมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจนเกิดเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิต ความเป็นวัตถุในฐานะความคิดของ Marx อยู่ในห้วงขณะของการผลิต (a moment of production) แต่ไม่อยู่นอกความเป็นสังคม นอกจากนี้ ในแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ ยังมองวัตถุเป็นสินค้า (commodity) ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดคุณค่าโดยตัววัตถุเอง แต่ถูกกำหนดคุณค่าโดยสังคม (Frow, 2010, pp. 28-33)

ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่าแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ของ Marx ไม่ได้ให้พื้นที่กับการครุ่นคิดถึงภาววิทยาของวัตถุ แต่ความเป็นวัตถุนั้นถูกรวมอยู่กับการกระทำของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก ความเป็นวัตถุอยู่ในห้วงขณะแห่งการผลิต และไม่อยู่นอกเหนือความสัมพันธ์ทางสังคม วัตถุนิยมแบบมาร์กซิสต์จึงให้อธิบายเชิงวัตถุได้อย่างจำกัดและต้องมีการทบทวน จนนำไปสู่แนวคิดแบบวัตถุนิยมใหม่ แนวคิดแบบวัตถุนิยมใหม่ เปลี่ยนกรอบการคิด โดยมองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น มนุษย์ วัตถุ ตัวบท ฯลฯ โดยพิจารณาทุกสิ่งจากระนาบเดียวกัน และไม่แบ่งแยกในเชิงภาววิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ANT ที่เสนอคำว่า actants ที่ไม่แบ่งแยกมนุษย์ ออกจากวัตถุ วัตถุในแนวคิดแบบวัตถุนิยมใหม่ จึงไม่ใช่วัตถุในฐานะสสารที่โต้แย้งกับแนวคิดแบบจิตนิยม และไม่ใช้วัตถุที่มีความหมายขึ้นจากประโยชน์ใช้สอยแบบมาร์กซิสต์ (Ibid., pp. 34-35) จะเห็นได้ว่าวัตถุนิยมใหม่เสนอกรอบการมองภาววิทยาที่แตกต่างจากแนวคิดแบบวัตถุนิยมที่มีอยู่เดิมอย่างมาก

นอกจากนี้ กระแส Material Turn ยังเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับแนวคิดปรัชญาสกุลสังคมนิยมใหม่หรืออนุमानสังคมนิยม (new realism or speculative realism)⁴ ที่ต้องการทบทวนประเด็นเรื่องภววิทยา และต้องการโต้แย้งแนวคิดทางปรัชญาที่มีรากฐานมาจากแนวคิดของ Immanuel Kant (1724-1804)⁵ จากมุมมองของปรัชญาสกุลนี้ แนวคิดของ Immanuel Kant ถูกมองว่าเป็นการปิดกั้นความจริงในตัวเอง และเป็นแนวคิดเริ่มต้นของกระแสต่อต้านสังคมนิยม (general anti-realist trend) ที่นำไปสู่ความล้นเกินของ ญาณวิทยา ภาษา และวาทกรรม ฯลฯ นักคิดกลุ่มนี้ต้องการล้มล้างสิ่งที่เรียกว่า “การรับรู้ภาพแทน” (representationalism) ซึ่งเชื่อว่าการเข้าถึงโลกของความจริงของมนุษย์จะต้องผ่านกระบวนการทางญาณวิทยาเท่านั้น แนวคิดในแนวทางนี้ถึงจุดสุดโต่งในยุคหลังสมัยใหม่ ที่เชื่อว่าเราไม่สามารถเข้าถึงโลกของความจริงที่อยู่พ้นไปจากภาพแทนได้ ดังนั้นสสารวัตถุทั้งหลายจึงเป็นเพียงผลกระทบจากสัจญะเท่านั้น (จินทนี เจริญศรี, 2559, น.25; Lettow, 2017, p. 107) ดังที่ Karen Barad นักคิดสายปรัชญาวิทยาศาสตร์และนักทฤษฎีสายวัตถุนิยมใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า “ภาษาสำคัญ วาทกรรมสำคัญ วัฒนธรรมสำคัญ ... สิ่งเดียวที่ไม่สำคัญอีกต่อไปแล้ว คือ วัตถุ” (Language matters. Discourse matters. Culture matters. ... the only thing that does not seem to matter anymore is matter) (Barad, 2003, p. 801 as cited in Lettow, 2017, p. 107)

Barad เสนอว่าการรับรู้ภาพแทน ทำให้วัตถุกลายเป็นสิ่งที่เฉื่อยชาและหยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลง (passive and immutable) และเป็นเพียงฐานในการประกอบสร้างวาทกรรมและภาพตัวแทน ซึ่งทำให้เกิดปัญหาของความล้นเกินทางญาณวิทยา และนำไปสู่ทางตันที่ไม่สามารถก้าวพ้นแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างทางสังคม (social constructivism) และการรื้อสร้าง (deconstructivism) ในยุคหลังสมัยใหม่ นักคิดสายวัตถุนิยมใหม่ จึงหันเหมาทบทวนเรื่องผู้กระทำการ (agency) ของวัตถุ เพื่อพยายามจะโต้แย้งแนวคิดแบบเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) การละเลยโลกของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (nonhuman world) ของ

⁴ ปรัชญาสกุลสังคมนิยมใหม่ หรืออนุमानสังคมนิยม (new realism or speculative realism) ก่อตั้งโดย Graham Harman, Quentin Meillassoux, Ray Brassier และ Ian Hamilton Grant ในปี ค.ศ. 2007 โดยมีแนวคิดเริ่มต้นจากการประชุมที่ Goldsmith College, University of London ซึ่งมีข้อเสนอลักษณะหนึ่งคือการวิพากษ์ปรัชญาของ Kant ในประเด็นเรื่องการเข้าถึงความจริงผ่านตัวกลาง

⁵ ปรัชญาภาคพื้นยุโรปตั้งแต่ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) มีทรรศนะที่มาจากแนวคิดของ Immanuel Kant ที่ว่าโลกธรรมชาตินั้น ไม่สามารถรับรู้ได้โดยตรง เราจะรับรู้ได้โดยผ่านตัวกลางเท่านั้น สำหรับปรากฏการณ์วิทยา ตัวกลางคือกลไกการรับรู้ ทำให้การมองโลกต้องผ่านการมองของผู้รับรู้ ซึ่งเป็นประสบการณ์ของบุรุษที่หนึ่งคือ “I” เท่านั้น นอกจากนี้ ปรัชญาภาคพื้นยุโรปอื่น อย่างศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutics) หรือหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) ก็เชื่อว่า การเข้าถึงความจริงต้องทำผ่านตัวกลางอย่างภาษาหรือความหมายเท่านั้น ดู (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2560)

องค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และต้องการพัฒนาความเข้าใจในเรื่องผู้กระทำการ (agency) ที่มุ่งหมายจะนับรวมทั้งการกระทำของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์เข้าด้วยกัน (ibid.)

จะเห็นได้ว่ากระแส Material Turn นี้เกิดขึ้นโดยไม่ได้มีจุดกำเนิดเดียว แต่เป็นกระแสของแนวคิดที่เกิดขึ้นในหลายศาสตร์ โดยมีจุดร่วมคือ ความต้องการหลุดพ้นจากทวิลักษณ์ขององค์ความรู้สมัยใหม่ และมองว่าแนวคิดแบบเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) ไม่เพียงพอในการสร้างชุดคำอธิบาย หรือทำความเข้าใจโลก Jane Bennette เสนอว่า สาเหตุหนึ่งของการเกิดขึ้นของกระแส material turn นั้นเกิดจากการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเสรีนิยมใหม่ ที่ทำให้วัตถุที่มีความสำคัญขึ้นอย่างมากในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นดีท็อกซ์ อุปกรณ์เทคโนโลยี หรือแม้กระทั่งขยะ ที่ล้วนส่งผลส่งเสริมหรือทำลายมนุษย์ในบางด้าน เราจึงไม่อาจปฏิเสธพลังอำนาจของวัตถุที่มีต่อชีวิตมนุษย์อีกต่อไป นอกจากนี้ ทุนนิยมและเสรีนิยมใหม่ยังก่อให้เกิดความกระจุกตัวของความร่ำรวย ทำให้เกิดการกลับมาของแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ที่ต้องการวิพากษ์ทุนนิยม อย่างไรก็ดี คำอธิบายแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบที่น่าพึงพอใจได้ในบริบทปัจจุบันที่มีประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่ตามมา กับทุนนิยม ตลอดจนการเกิดแนวคิดเรื่อง Anthropocene epoch หรือยุคสมัยทางธรณีวิทยาที่การดำรงอยู่และพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของโลกอย่างมาก ทำให้ต้องมีการหาชุดคำอธิบายอื่นเพื่อเสริมชุดคำอธิบายแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ซึ่งก็คือการกลับมาทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับวัตถุ (Bennette, 2015, pp. 223-225) นอกจากนี้ กระแส material turn นี้ ยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดด ๆ แต่เกิดขึ้นพร้อมกับแนวทางการศึกษาแบบหลังมนุษย์นิยม (Post-humanism) อื่น ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20⁶

3. ทฤษฎี Actor-Network

ทฤษฎี Actor-Network เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 บุกเบิกโดย Bruno Latour, Michel Callon และ John Law โดยเกิดขึ้นในกลุ่มการศึกษาที่เรียกว่า Science and Technologies Studies (STS) ข้อเสนอลักษณ์ของ ANT คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้แตกต่างกับจากกิจกรรมหรือความรู้ทางสังคมอื่น ๆ ANT เป็นหนึ่งในแนวคิดต่อต้านสารัตถนิยม (anti-essentialist) จึงไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกคู่ตรงข้าม ระหว่างธรรมชาติ

⁶ แนวคิดหลังมนุษย์นิยม (posthumanism) หมายถึง แนวคิดที่ทำทลายแนวคิดที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) โดยสนใจสิ่งที่ถูกมองว่าต่ำกว่ามนุษย์ เช่น หุ่นยนต์ สัตว์ พืช หรือวัตถุ เพื่อตั้งคำถามกับการสถาปนาตนเองของมนุษย์ว่าเหนือกว่าสิ่งอื่น โดยมีข้อเสนอที่เป็นจุดร่วมกัน คือ ตัวตนของมนุษย์ไม่เป็นเอกเทศ มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์อาจไม่ได้มีอำนาจเหนือ หรือควบคุมได้เสมอไป

กับสังคม ผู้กระทำการกับโครงสร้าง มนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ปรากฏการณ์ระดับจุลภาคกับปรากฏการณ์ระดับมหภาค ฯลฯ นอกจากนี้ ANT ยังเสนอว่าทุกสิ่งต่างเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย (Crawford, 2005, p. 1)

Bruno Latour นักคิดคนสำคัญในสาย STS เป็นนักปรัชญา และนักมานุษยวิทยา วิทยาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส โดยในปี ค.ศ. 1979 Latour ร่วมกับ Steve Woolgar ได้เขียนผลงานที่ชื่อว่า *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts* ซึ่งเป็นงานมานุษยวิทยาที่ศึกษากระบวนการสร้างความรู้และข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ โดยศึกษาตัวแสดงบุคคลต่าง ๆ ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ทั้งปฏิสัมพันธ์ของนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัยในระดับต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ พนักงานทำความสะอาด โดยนอกจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่เป็นบุคคลแล้ว Latour ยังพบว่า วัตถุอุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการนั้นส่งผลอย่างมากในการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ในการทดลองวัตถุชนิดหนึ่งมักถูกเปลี่ยนให้เป็นวัตถุชนิดอื่น และแปลงออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถอ่านหรือทำความเข้าใจได้ เช่น กล้ามเนื้อสัตว์ทดลองถูกเปลี่ยนให้เป็นสัญญาณไฟฟ้า และแสดงผลเป็นกราฟผ่านเครื่อง myograph หรือเครื่องบันทึกกล้ามเนื้อหดตัว โดย Latour เสนอว่า วัตถุที่ทำหน้าที่เป็นตัวป้อนข้อมูล (input materials) เช่น สารเคมี เนื้อเยื่อ สัตว์ทดลอง จะถูกแปลงให้เป็นวัตถุผลลัพธ์ (output materials) ที่แสดงผลเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถอ่าน หรือทำความเข้าใจได้ เช่น ตัวเลข ตัวแปร เส้นกราฟ ภาพถ่าย ทำให้สามารถอ่านและเป็นที่ประจักษ์ร่วมกันได้ในหมู่นักวิทยาศาสตร์ ซึ่ง Latour เรียกกระบวนการนี้ว่า “การจดจากร” (literally transcription) นอกจากนี้ ข้อมูลที่อ่านได้นี้ยังถูกเคลื่อนย้าย และส่งต่อไปยังชุมชนวิทยาศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลออกไป และยังสามารถนำไปเสริมแต่งตัดต่อกับข้อมูลชุดอื่น ๆ สร้างเป็นข้อค้นพบอื่น ๆ (จักรกริช สังขมณี, 2559, น. 149-159)

จากกระบวนการนี้ Latour และ Woolgar ได้เสนอว่าวัตถุอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ในการสร้างความรู้หรือข้อเท็จจริง แต่ทำตัวเป็น “ผู้กระทำการ” (agent) ในการผลิตความรู้ร่วมกับมนุษย์ หากไม่มีอุปกรณ์เหล่านี้วัตถุผลลัพธ์หรือข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์จะเป็นผู้สร้างอุปกรณ์เหล่านี้ขึ้นมากก็ตามแต่อุปกรณ์เหล่านี้ก็กระทำการในสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถกระทำได้ ดังนั้นข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์นั้นประกอบสร้างขึ้นมาจากมนุษย์และวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ

ต่อมาในปี 1987 Latour ได้ตีพิมพ์งาน *Science in Action* ที่ขยายความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุและมนุษย์ในการสร้างความรู้วิทยาศาสตร์ โดยได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง “กล่องดำ” (black box) ซึ่งหมายถึงเทคโนโลยีที่ประกอบสร้างมาแล้วแบบสำเร็จรูป โดยที่เราไม่เคยสงสัยในกระบวนการของมัน ยกเว้นเมื่อมันไม่ทำงานอย่างที่ควรจะเป็น ยกตัวอย่างเช่น โทรศัพท์มือถือ ไฟฟ้า ระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ โดย Latour ได้ศึกษากรณีศึกษาของเครื่องยนต์ดีเซล ซึ่ง

นับเป็นกล่องคำอย่างหนึ่ง เป็นการคิดค้นพัฒนาของนักวิทยาศาสตร์และวิศวกรจำนวนมาก เป็นกระบวนการการตัดสินใจ ที่ความ ให้ความหมาย เชื่อมโยงตัวเองเข้ากับผลประโยชน์ของผู้กระทำอื่น ๆ เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนยกย้ายที่เกิดขึ้นในเครือข่ายผู้กระทำ ซึ่ง Latour เรียกว่า เป็นกระบวนการ translation นอกจากนี้ Latour ยังเสนอแนวคิดเรื่อง *machination of forces* ว่า เครื่องยนต์ดีเซลที่เกิดขึ้นเป็น “เครื่องจักรกล” ที่ทำงานได้ในตัวเองก็จริง แต่เป็นผลจากการจัดวางกลยุทธ์ ต่อรอง ปรับเปลี่ยนดัดแปลงของผู้กระทำหลาย ๆ แบบ เข้าด้วยกัน ผสมผสานกับกระบวนการประกอบสร้างกลไกวัตถุต่าง ๆ ซึ่งไม่จำกัดอยู่ในพื้นที่ของผู้กระทำที่เป็นมนุษย์ เท่านั้น โดย Latour เรียกกระบวนการนี้ว่ากระบวนการเชื่อมโยงเข้าหากัน (*association*) โดยกระบวนการ *association* นี้ เป็นแนวคิดที่เป็นหัวใจของ ANT และในประเด็นเรื่อง “กล่องคำ” Latour เสนอให้ เราเปิดกล่องคำนั้นมาศึกษาดู เพื่อเข้าใจการทำงานของระบบหนึ่ง ๆ เพราะเมื่อกล่องคำนั้นทำงานอย่างสมบูรณ์เราจะไม่เคยสงสัยว่ากล่องคำนั้นเป็นผลจากการกระทำของสิ่งใดบ้าง ซึ่งทำให้เราไม่สามารถศึกษาหรือเข้าใจการทำงานของระบบนั้นได้อย่างชัดเจน (จักรกริช สังขมณี, 2559, น. 152-156)

ในช่วงทศวรรษ 1980 Latour ได้ร่วมกับ Michell Callon และ John Law พัฒนาแนวคิดที่เรียกว่า Actor Network Theory โดยข้อเสนอหลักของ ANT คือการนับรวมความเป็นผู้กระทำการ (*agency*) ของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (*nonhumans*) เช่น เครื่องจักร สัตว์ ตัวบอท ฯลฯ โดย ANT ได้เสนอคำว่า “ตัวกระทำ” (*actant*) ซึ่งเป็นคำที่หยิบยืมมาจากงานศึกษาด้านสัญวิทยา ในงาน *Structural Semantics: An Attempt at a Method* (1966) ของ A.J. Greimas (1917-1992) “ตัวกระทำ” หรือ *actant* หมายถึง “ทุกสิ่งทีกระทำในฉากที่มีการเล่าเรื่อง” (*any that acts in a narrative setting*) (Fuller, 2007) โดยใช้ในแง่การวิเคราะห์เรื่องเล่าที่ไม่ใช่มีเพียงตัวแสดงที่เป็นมนุษย์ในเรื่องเล่า แต่เรื่องเล่านั้นมีองค์ประกอบเชิงโครงสร้าง (*network*) และมีการพัฒนาเรื่องเล่าจากตัวกระทำต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ เช่น เวทมนตร์คาถา ปืนจาง เทพยดา ถ้วยศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ โดยสิ่งที่สำคัญคือ ตัวกระทำนั้นจะต้องมีบทบาทในบริบทของการกระทำ Latour ได้ปรับแนวคิดเรื่อง *actant* ซึ่งเป็นวิธีวิทยาในการวิเคราะห์เรื่องเล่าให้เป็นแนวคิดในเรื่องภววิทยา โดยปรับใช้เพื่ออธิบายถึงตัวกระทำในเครือข่าย ที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยตัวกระทำนับรวมครอบคลุมทั้งมนุษย์และวัตถุต่าง ๆ ทั้งเครื่องจักร กล้องคำ และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ (จักรกริช สังขมณี, 2559, น. 157-158; Fuller, 2007, pp. 21-22)

ความแตกต่างระหว่าง ผู้กระทำ (*actor*) และตัวกระทำ (*actant*) คือ ผู้กระทำคือตัวกระทำที่มีบทบาท ตัวกระทำจะเป็นผู้กระทำได้ต่อเมื่อแสดงบทบาทในเครือข่าย ซึ่งหมายความว่า ตัวกระทำบางตัวแม้ไม่มีบทบาทก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ดังนั้น ตัวกระทำนั้นจึงเป็นได้

ทั้ง ผู้กระทำ (actor) และเครือข่าย (network) ด้วยเหตุนี้ Latour จึงใช้คำว่า actor-network เพื่อแสดงความสัมพันธ์ทางภววิทยาที่ซ้อนทับและดำรงอยู่พร้อมกัน ซึ่งแนวคิดนี้ท้าทายกรอบคิดทางสังคมศาสตร์ในเรื่อง โครงสร้าง (structure) และผู้กระทำการ (agency) อย่างมาก (จักรกริช สังขมณี, 2559, น. 158-159)

นอกจากนี้ ข้อเสนออีกประการของ ANT ในการศึกษากระบวนการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คือ นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้สร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จากข้อค้นพบหรือการทดลองทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียว แต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างนักวิทยาศาสตร์ การได้รับแหล่งทุนวิจัย ตลอดจนเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ อย่างเป็นเครือข่ายนั้น นำมาสู่ประเด็นเรื่องแบ่งแยก “ความเป็นสังคม” ออกจาก “ความเป็นธรรมชาติ” ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น ไม่ได้มาจากการทดลองที่เป็นข้อเท็จจริงจาก “โลกธรรมชาติ” อย่างเดียว หากแต่ยังสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับ “โลกทางสังคม” ด้วย ในกระบวนการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์จึงยืนอยู่ระหว่างโลกสังคมกับโลกธรรมชาติ การเมืองและเทคโนโลยี โดยนักวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่เป็นผู้แสดงบทบาท (spokeperson) ของตัวกระทำทั้งหลาย ทั้งผู้คนในห้องทดลองตลอดจนวัตถุต่างๆ (Bowker, 2007, p. 21)

นอกจากนี้ ANT เสนอให้มีการทบทวนนิยามของสังคม (social และ society) ว่าไม่ใช่สิ่งที่เป็นหนึ่งเดียว (a homogeneous thing) แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ที่เชื่อมต่อและมีปฏิสัมพันธ์กัน (Latour, 2005, pp. 4-5) การศึกษาสังคมโดยทั่วไปนั้น มักจำกัดนิยามของสังคม เหลือเพียงแค่มนุษย์ และสังคมสมัยใหม่ (humans and modern societies) โดยหลงลืมว่าขอบเขต (domain) ของสังคมนั้นกว้างใหญ่กว่านั้น การจำกัดนิยามของสังคมส่งผลให้การศึกษาศังคม ขาดการพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่มีเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ ที่ก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งทำให้ขอบเขตของสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาศึกษานั้นขยายใหญ่ขึ้น นิยามของสังคมจึงควรถูกทบทวน (Ibid., p. 11) เพื่อให้การพิจารณาสังคมนั้นเป็นไปอย่างรอบด้านมากขึ้น สังคมจึงควรถูกพิจารณาอย่างมีพลวัต ในฐานะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของการเชื่อมโยงเข้าหากันและการรวมตัว (re-association and reassembling) ของหน่วยต่างๆ ซึ่งไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ผู้กระทำที่เป็นมนุษย์ แต่รวมถึงผู้กระทำที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น วัตถุ เครื่องจักร สัตว์ ตัวบท ฯลฯ ด้วย

ข้อเสนอหลักของ ANT 2 ประการ ในการตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสังคม คือ

1. การแบ่งแยกโลกธรรมชาติออกจากโลกสังคม ทำให้การทำความเข้าใจโลกและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ คลาดเคลื่อน

2. การแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างจุลภาค (micro) กับมหภาค (macro) เป็นสิ่งที่ปิดกั้นความพยายามในการทำความเข้าใจว่าสังคมกำเนิดขึ้นมาอย่างไร (Latour, 2002, pp. 117-118)

จากที่กล่าวมานั้น ในกรอบการมองแบบ ANT การพิจารณาว่า สิ่งใดควรถูกนำเข้ามาพิจารณาในการศึกษาควรเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า สิ่งนั้นก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการกระทำของผู้กระทำหรือไม่ (Does it make a difference in the course of some other agent's action or not ?) (Latour, 2005, p. 71) ดังนั้นหากวัตถุ หรือสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการกระทำของผู้กระทำอื่น ๆ ก็จะต้องนำสิ่งนั้นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย โดยพิจารณาในลักษณะความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเครือข่าย

4. Material Turn ในงานศึกษาประวัติศาสตร์

กระแส Material Turn แพร่ขยายข้ามศาสตร์หลายสาขาในมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา ปรัชญา ฯลฯ และส่งผลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ และวิธีการทางประวัติศาสตร์ ด้วยเช่นกัน งานที่ให้ความสนใจกับวัตถุโดยมากมักเป็นประวัติศาสตร์ที่ศึกษาในแนวทาง Material Culture Studies ซึ่งมีรากฐานมาจากคติชนวิทยา และพิพิธภัณฑศึกษา การศึกษาในแนวทางนี้เป็นที่นิยมอย่างมากในสาขาประวัติศาสตร์อังกฤษและอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ในช่วงอาณานิคมที่มักศึกษาวัตถุและสินค้าซึ่งแสดงถึงการแลกเปลี่ยนค้าขาย และการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจโลกาภิวัตน์ (globalization) และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรมการบริโภคต่าง ๆ หรือการศึกษาการครอบครองวัตถุของผู้คน ตลอดจนการส่งต่อวัตถุในฐานะมรดก ว่าวัตถุนั้นส่งผลอย่างไรต่อการประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางเพศ และอัตลักษณ์กลุ่ม วัตถุนั้นบ่งบอกรสนิยม สุนทรียภาพของผู้ครอบครองวัตถุนั้นอย่างไร อย่างไรก็ดี การศึกษาในแนวทางนี้ท้ายที่สุดแล้วก็ยังมีศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์เป็นหลัก แม้ว่าจะทำการศึกษาโดยเน้นที่วัตถุเป็นหลัก แต่วัตถุเป็นเพียงสัญลักษณ์ในการสร้างความหมายเชิงอัตลักษณ์ เป็นภาพแทนที่มีความหมายอยู่ภายในและเป็นสินค้าในการแลกเปลี่ยนของมนุษย์ ทำให้ถึงที่สุดแล้ว การศึกษาในแนว Material Culture Studies เป็นการศึกษาวัฒนธรรมของมนุษย์ มากกว่าเป็นการศึกษาปัจจัยเชิงวัตถุ (Trentmann, 2009, pp. 284-286) การศึกษาในแนวทางนี้ วัตถุเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่เป็นภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เท่านั้น ไม่ได้มีลักษณะของการทบทวนทฤษฎีของวัตถุ การศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทาง Material Culture Studies นั้น ประสบความสำเร็จและได้รับความนิยมอย่างมาก จนทำให้เกิดเป็นแนวทางการศึกษาที่ชัดเจน และมีวิธีการศึกษาแบบอนุรักษนิยม ซึ่งส่งผล

จำกัดรูปแบบการค้นคว้า และทำให้ความหลากหลายของงานศึกษาเป็นเพียงการเปลี่ยนยุคสมัย และชนิดของวัตถุในการศึกษาเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ประวัติศาสตร์เริ่มรับแนวทางการศึกษาในกระแส Material Turn ในเรื่องของการทบทวนทฤษฎีของวัตถุ โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดทฤษฎี actor-network มากขึ้น โดยการศึกษาในแนวทางนี้มักสนใจวัตถุในเชิงการเมืองมากกว่าในเชิงวัฒนธรรมแบบ Material Culture Studies การศึกษาในแนวทางนี้พยายามยกสถานะของวัตถุขึ้นสู่ระดับของผู้แสดง (actor) และเรียกร่องการศึกษาการเมืองในรูปแบบใหม่ที่หลุดพ้นจากการศึกษาภาพแทนทางการเมือง (political representation) ซึ่งถูกมองว่าเป็นการศึกษาการเมืองของยุคสมัยใหม่ (modern) การศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้มักเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี (technopolitics) โดยได้รับอิทธิพลจากงานศึกษาในแนวทางของกลุ่มการศึกษา Science and Technology Studies (STS) โดยเน้นประเด็นหลักเกี่ยวกับเรื่องความเป็นการเมือง (the political) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่วัตถุเข้ามามีส่วนร่วม ตัวอย่างของงานศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ เช่น งานของ Patrick Joyce นักประวัติศาสตร์สังคมชาวอังกฤษ *The Rule of Freedom: Liberalism and the Modern City* (2003) ที่ศึกษาว่าเครือข่ายของท่อน้ำประปา ได้ทำให้ชาวอังกฤษในสมัยศตวรรษที่ 19 กลายเป็นองค์กรประธานเสรี (liberal subjects) และกำกับตนเองด้วยการปกครองแบบชีวญาณ (governmentality) ได้อย่างไร Joyce ได้เสนอว่าเครือข่ายของท่อน้ำประปาไม่เพียงนำพาน้ำไปสู่ครัวเรือนในสมัยวิคตอเรียน แต่ยังนำพาอำนาจและระเบียบวินัยแห่งการรักษาความสะอาด ตลอดจนวิธีการดูแลตนเองรูปแบบใหม่เข้าไปสู่ครัวเรือนด้วย การแทรกแซงแนวปฏิบัติในการดูแลรักษาความสะอาดของผู้คนนั้นได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยทำให้ปัจเจกสามารถกำกับดูแลตนเองได้ในพื้นที่บ้าน บ้านกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่แยกออกจากพื้นที่สาธารณะ โดย Joyce ได้หยิบยืมกรอบการวิเคราะห์จาก Latour โดยมองว่า น้ำประปาและเครือข่ายวัตถุที่สร้างสุขอนามัยนั้นทำหน้าที่เป็นกล่องดำ (black box) (Ibid., pp. 301-304)

นอกจากนี้ ผลงานที่แสดงถึงความพยายามที่จะประยุกต์ใช้ แนวคิด Material Turn และทฤษฎี Actor-Network เข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ หนังสือรวมบทความ *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn* (2010) บรรณาธิการโดย Tony Bennett และ Patrick Joyce ตัวอย่างบทความในหนังสือ เช่น The unintended state โดย Chandra Mukerji ที่เสนอว่าการเกิดขึ้นของฝรั่งเศส ในฐานะรัฐอาณาเขต (territorial state) ในศตวรรษที่ 17 นั้น ไม่ได้เป็นผลจากสำนึกโดยตั้งใจของผู้กระทำการทางการเมือง แต่เป็นผลจากความไม่ตั้งใจจากการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อนชลประทาน ซึ่งเปลี่ยนฐานของการปกครองจากความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการทางโลกของรัฐ และเปลี่ยน

แนวคิดของผู้คนที่มิต่อหน้าที่ที่รัฐพึงดูแลประชาชน หรือ บทความ Filing the Raj: political technologies of the Imperial British state โดย Patrick Joyce ที่ศึกษากระบวนการในการจัดการข้อมูลของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียสมัยศตวรรษที่ 19 โดยข้าราชการจะจัดการกับเอกสารราชการ โดยใช้เครื่องมืออย่าง ปากกา หมึก กระดาษ และการจัดแฟ้ม ในการจัดทำรายงานซึ่งเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการระบบราชการ และทำให้เกิดการเชื่อมต่อของอำนาจรัฐจากศูนย์กลางจักรวรรดิสู่ดินแดนอาณานิคม นอกจากนี้หนังสือรวมบทความยังมีบทความที่เป็นการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาทางประวัติศาสตร์อื่นๆ อีก (Joyce & Bennett, 2010, pp. 13-14)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาในแนวทางนี้ตั้งคำถามต่อสมมติฐานของการแบ่งแยกโลกของการเมืองออกจากโลกของวัตถุและเทคโนโลยี ที่มองว่าเทคโนโลยีแยกขาดออกจากกระบวนการทางการเมือง โดยเสนอว่าวัตถุและเทคโนโลยีเกี่ยวข้องกับความเป็นการเมืองอย่างแยกไม่ออก (Trentmann, 2009, pp. 300-302) ดังที่ Patrick Joyce ได้กล่าวไว้ว่า “ลักษณะความเป็นการเมืองของคำอธิบายเหล่านี้ ... อยู่ตรงที่การที่เราตระหนักว่าสิ่งต่าง ๆ เป็นเรื่องทางเทคนิค ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นการเมือง” ('political' nature of these solutions ... lay precisely in the way they were realized as 'technical' and so outside the political) (Joyce, 2003, p.7 as cited in Trentmann, 2009, p. 302)

อย่างไรก็ดี Frank Trentmann เสนอว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ แม้ว่าจะน่าสนใจในด้านารับอิทธิพลข้ามศาสตร์จาก STS และพยายามถกเถียงเชิงทฤษฎีในเรื่องของวัตถุกับความเป็นการเมือง แต่ก็ยังเป็นการศึกษาที่ยังคงไม่หลุดพ้นจากอิทธิพลแนวคิดของ Michel Foucault ที่ศึกษาเทคโนโลยีในฐานะเครื่องมือในการสร้างระเบียบวินัย (discipline) ซึ่งในทางนี้ก็จะลดทอนวัตถุเหลือเพียงเครื่องมือของกฎระเบียบและอำนาจ (Trentmann, 2009, p. 302)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีความพยายามจะประยุกต์ใช้ ANT เข้ากับการศึกษาทางประวัติศาสตร์มากขึ้น แม้จะยังค่อนข้างจำกัด แต่ก็น่าจะมีการแพร่ขยายมากขึ้นในอนาคตจากแนวโน้มและกระแสในแวดวงวิชาการ Frank Trentman เสนอว่า นักประวัติศาสตร์ควรจะเผชิญหน้ากับ material turn ที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา และตั้งคำถามว่า material turn นี้จะช่วยให้เราทำความเข้าใจบทบาทของวัตถุในอดีตได้อย่างไร นอกจากนี้ การหันสู่ material turn ก็จะช่วยให้การค้นคว้าทางประวัติศาสตร์สามารถสนทนากับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ในกระแสการศึกษาที่กำลังเปลี่ยนแปลงในแวดวงวิชาการด้วย (Ibid., p. 286)

5. แนวคิดเรื่องผู้กระทำการในการศึกษาประวัติศาสตร์ทวิลักษณ์ระหว่าง “ผู้กระทำการและโครงสร้าง”

ข้อเสนอที่สำคัญและที่ถกเถียงมากที่สุดประเด็นหนึ่งของ ANT คือ ข้อเสนอที่ว่าวัตถุ นั้นมีบทบาทเป็นผู้กระทำการ (agency) ดังนั้น หากเราจะพิจารณาการประยุกต์ใช้ ANT กับ การศึกษาประวัติศาสตร์ จำเป็นที่จะต้องทบทวนประเด็นเรื่องผู้กระทำการแต่เดิมในงานศึกษา ประวัติศาสตร์เสียก่อน ในความหมายปกติของการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่เน้นมนุษย์ เป็นแกนกลางในการศึกษา นิยามของผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง “การกระทำ ของปัจเจกบุคคลหรือการกระทำของกลุ่มปัจเจกบุคคลในอดีต ซึ่งเลือกที่จะกระทำสิ่งใด ๆ ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้าง ข้อจำกัดและแรงบีบบังคับ ขณะเดียวกันก็ต้องเผชิญกับผลลัพธ์ ของการกระทำที่อาจจะตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจนั้น” (Colley, 2015, p. 118) จะเห็นได้ว่าการศึกษา ประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับสังคมศาสตร์อื่นๆ อยู่ภายใต้การวิเคราะห์ในกรอบทวิลักษณ์ของ ปัจเจกบุคคล (individual) กับสังคม (society) หรือ ผู้กระทำการ (agency) กับโครงสร้าง (structure) (เชษฐา พวงหัตถ์, 2549, น. 130)

ในการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์ แนวคิดเรื่องสิ่งใดเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความ เปลี่ยนแปลงนับเป็นข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีที่สำคัญ การวิเคราะห์ตีความหลักฐาน และสมมติฐาน ว่าใครหรือสิ่งใดเป็นปัจจัยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นนั้น จะทำให้นักประวัติศาสตร์ได้ข้อสรุป ที่แตกต่างกันอย่างมาก Mary Fulbrook เสนอว่าแนวคิดเรื่องสิ่งใดก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ในงานประวัติศาสตร์ มักจะแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการ ที่เป็นปัจเจก (individual agency) กับแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างกำหนด (structural determination) (Fulbrook, 2002, p. 122)

5.1 แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่เป็นปัจเจก

แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่เป็นปัจเจก เป็นแนวทางการศึกษา ประวัติศาสตร์ที่ Peter Burke เรียกว่าเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์แบบชนบท (traditional history) ซึ่งมักจะมีลักษณะที่เน้น “การกระทำอันยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ รัฐบุรุษ นายพลทั้งหลาย และ นักบวชในบางคราว” (the great deeds of great men, statesmen, generals, or occasionally churchmen’) (Peter Burke, 1991, p.4 as cited in Fulbrook, 2002, p. 122) ประวัติศาสตร์ที่ ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่เป็นปัจเจกนั้น สามารถพบได้ในวงกว้าง และในหลายพื้นที่ ของการศึกษา งานประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองแบบชนบท ที่เน้นการกระทำของ รัฐบุรุษ นายทหาร การปฏิวัติต่าง ๆ

แนวคิดที่สำคัญในแนวทางนี้ ได้แก่ แนวคิดเรื่อง 'Great Men' theory ของ Thomas Carlyle (1795-1881) นักอักษรศาสตร์ชาวสกอตแลนด์ ใน *On Heroes, Hero-Worship, and The Heroic in History* (1841) เขาได้เสนอข้อเสนอก็คือประวัติศาสตร์นั้นตั้งอยู่บนการกระทำของมหาบุรุษ

ประวัติศาสตร์สากล หรือประวัติศาสตร์ของสิ่งที่มนุษย์ได้ทำสำเร็จแล้วในโลกนี้ กล่าวถึงที่สุดแล้ว คือประวัติศาสตร์ของมหาบุรุษ ... ทุกสิ่งที่เราเห็นสำเร็จในโลกนี้ล้วนเป็นเปลือกนอกของผลลัพธ์ หากแต่การตระหนักและการแสดงให้เห็นเป็นรูปร่างของความคิดที่อยู่ในมหาบุรุษเหล่านั้นต่างหากคือจิตวิญญาณของประวัติศาสตร์โลก⁷

(Carlyle, 1946, p. 17 as cited in Fulbrook, 2002, p. 122)

โดยถึงที่สุดแล้ว Carlyle ได้เสนอว่า ประวัติศาสตร์ของโลกนี้คือชีวประวัติของมหาบุรุษ (The History of the World ... is the Biography of Great Men)

นักประวัติศาสตร์และปรัชญาชาวอังกฤษ R.G. Collingwood (1889 - 1943) ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนแนวคิดที่เน้นผู้กระทำการที่เป็นปัจเจก มองว่าประวัติศาสตร์นั้นเป็นประวัติศาสตร์ของความคิดมนุษย์ และการกระทำของมนุษย์ (history is the history of human thought and human action) ในทางหนึ่ง แนวคิดของ Collingwood นั้นเน้นที่การกระทำที่มีแรงจูงใจของปัจเจกซึ่งถูกกำหนดโดยบทบาททางสังคม สำหรับ Collingwood แล้วประวัติศาสตร์คือการทำซ้ำ (re-enact) อดีตภายในจิตของนักประวัติศาสตร์ (re-enact the past in his own mind) เพื่อที่ทำความเข้าใจ จุดประสงค์ แรงจูงใจ ของตัวกระทำการในประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมองในแง่มุมมองของจุดมุ่งหมายหรือแรงจูงใจส่วนตัว หรือมองว่าเป็นผู้แสดงในสังคม ความตั้งใจในการกระทำของปัจเจก ก็เป็นหลักสำคัญในประวัติศาสตร์แบบ Collingwood (Fulbrook, 2002, p. 126)

⁷ แปลโดยผู้เขียน "Universal History, the history of what man has accomplished in this world, is at bottom the History of the Great Men who have worked here ... [A]ll things we see standing accomplished in the world are properly the outer material result, the practical realization and embodiment, of Thoughts that dwelt in the Great Men sent into the world; the soul of the whole world's history, it may justly be considered, were the history of these."

5.2 แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างกำหนด

แนวคิดที่เชื่อว่าประวัติศาสตร์นั้นเป็นผลมาจากการโครงสร้าง โดยมากมักเป็นนักประวัติศาสตร์สายมาร์กซิสต์ ที่มีพื้นฐานแนวคิดแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์⁸ ดังคำพูดที่ถูกหยิบยกขึ้นบ่อยของ Karl Marx ที่ว่าแม้มนุษย์จะสามารถสร้างประวัติศาสตร์ได้เอง แต่ประวัติศาสตร์นั้นถูกสร้างขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถเลือกได้ และเป็นผลสืบเนื่องมาจากอดีต

มนุษย์สร้างประวัติศาสตร์ของตัวเอง แต่พวกเขาไม่ได้สร้างมันตามแต่ใจปรารถนา พวกเขาไม่ได้สร้างมันภายใต้สภาพแวดล้อมที่กำหนดโดยพวกเขาเอง แต่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นการปะทะโดยตรง ถูกกำหนดและถ่ายทอดมาจากอดีต⁹

(Marx, 1963, p. 15)

แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างกำหนดนั้นยังมีความแตกต่างได้หลายแนวทาง กลุ่มที่มีแนวคิดแบบโครงสร้างนิยมสุดโต่งนั้น การกระทำของมนุษย์มีผลน้อยมากต่อประวัติศาสตร์ นักคิดกลุ่มนี้ อย่าง Louis Althusser และ Claude Lévi-Strauss มองหาโครงสร้างระดับลึกที่มีลักษณะเป็นสากลของมนุษย์ Louis Althusser มองว่าการกระทำของมนุษย์เป็นผลมาจากโครงสร้าง แม้ว่ามนุษย์จะเข้าใจผิดว่าตนเองมีอิสระในการกระทำก็ตาม ดังนั้นสิ่งที่ Althusser มองหาคือการวิเคราะห์ กฎและโครงสร้าง ที่ส่งผลให้มนุษย์กระทำ การมองในลักษณะนี้ มนุษย์ไม่มีอิสรภาพในการกระทำการใด ๆ¹⁰

⁸ ข้อเท็จจริงที่ว่างานศึกษาประวัติศาสตร์ที่เน้นให้ความสำคัญกับโครงสร้างกำหนด มักเป็นผลงานของนักประวัติศาสตร์สายมาร์กซิสต์ เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 20 ในอดีตมีงานประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างโดยไม่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดแบบมาร์กซิสต์จำนวนไม่น้อย เช่น *Considerations on the Causes of the Greatness of the Romans and their Decline* (1734) โดย Montesquieu (1689-1755) หรือ *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* โดย Edward Gibbon (1737-1794) ที่พยายามอธิบายการล่มสลายของอาณาจักรโรมัน ว่ามีที่มาจากปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ปัญหาการปฏิรูปที่ดิน นโยบายต่างประเทศ ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ คริสต์ศาสนา ฯลฯ ไม่ใช่ความรับผิดชอบของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือความอ่อนแอของจักรพรรดิองค์สุดท้าย

⁹ แปลโดยผู้เขียน “Men make their own history, but they do not make it just as they please; they do not make it under circumstances chosen by themselves, but under circumstances directly encountered, given, and transmitted from the past.”

¹⁰ โครงสร้างนิยม คือ ขบวนการทางปัญญารูปแบบหนึ่ง ซึ่งรุ่งเรืองในยุคทศวรรษ 1960 โดยมีจุดยืนร่วมกันในฐานความคิดที่ว่า ปรัชญาการตีความต่าง ๆ ของชีวิตมนุษย์สามารถทำความเข้าใจได้โดยศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ต่าง ๆ นั่นก่อตัวขึ้นเป็นระบบโครงสร้างที่มีกฎระเบียบชัดเจนตายตัว แม้ว่าดูจากภายนอกสิ่งต่างๆ จะดูเหมือนว่าแตกต่างกันอย่างมาก ตามแต่ละท้องถิ่น เช่น ตำนานพื้นบ้าน ผลงานทางศิลปะ หรือประเพณีการแต่งงาน แต่แนวคิดแบบโครงสร้างนิยมเชื่อว่าภายใต้ความต่างต่างนั้น สิ่งต่างๆ มีโครงสร้างรูปแบบร่วมกันอยู่ (Blackburn, 2005, p. 353)

แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างกำหนด ที่มีลักษณะประนีประนอมมากขึ้น นักประวัติศาสตร์สายมาร์กซิสต์ชาวอังกฤษ อย่าง Christopher Hill, E.P. Thompson และ E.J. Hobsbawm นักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลในเชิงความคิดจากมาร์กซิสต์ โดยผสมผสานระหว่างโครงสร้างเชิงเศรษฐกิจและสังคมเข้ากับเสียงและการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนชายขอบ

หลักการที่ขัดแย้งกันระหว่าง 2 แนวคิดที่ว่าประวัติศาสตร์นั้นเป็นผลจากผู้กระทำการที่เป็นปัจเจก หรือว่าเป็นโครงสร้างของสังคมและสถานการณ์ นั้นเป็นแนวคิดที่แตกต่างกัน ตั้งแต่สมมติฐานที่วางอยู่ ความขัดแย้งระหว่าง 2 แนวคิดนี้ยังแสดงให้เห็นคู่ขัดแย้งตรงข้ามที่เป็นประเด็นในสังคมศาสตร์ ซึ่งก็คือคู่ขัดแย้งระหว่าง โครงสร้าง (structure) และผู้กระทำการ (agency) ปัญหาที่อยู่ลึกลงไปของข้อถกเถียงนี้ คือ คำถามที่ว่ามนุษย์ รวมถึงความเชื่อ การกระทำ และผลของการกระทำนั้น ถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด และในทางกลับกัน มนุษย์มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงโลกได้มากน้อยเพียงใด

Mary Fulbrook เสนอว่าการที่นักประวัติศาสตร์จะเลือกตีความประวัติศาสตร์จากฐานความเชื่อไหน เบื้องต้นที่สุดขึ้นอยู่กับหัวข้อการศึกษา เช่น หากจะศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองระดับนำ คงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะวิเคราะห์แรงจูงใจของบุคคลในฐานะผู้กระทำการ อย่างไรก็ตาม หากเราจะศึกษาแนวโน้มทางเศรษฐกิจระยะยาว เช่น ภาวะเงินเฟ้อในสเปน สมัยศตวรรษที่ 17 ที่เกี่ยวข้องกับอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร และการนำเข้าแร่เงิน คงยากที่จะตั้งสมมติฐานอยู่ที่การกระทำหรือแรงจูงใจของปัจเจกบุคคล หรือประวัติศาสตร์แบบสำนักอันทาลัส ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่ยาวนาน (longue durée) ของสภาพทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนประวัติศาสตร์ของอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากร ซึ่งเป็นหัวข้อที่รูปแบบการศึกษาโดยใช้แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำการที่เป็นปัจเจกไม่สามารถจะอธิบายได้ อย่างไรก็ตามบ่อยครั้งที่หัวข้อการศึกษาหัวข้อเดียวกันสามารถศึกษาได้จากแนวคิดทั้ง 2 แบบ และให้ผลลัพธ์ที่แตกต่างกัน (Fulbrook, 2002, pp. 129-134)

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าประเด็นเรื่องสิ่งที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์จะแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดหลัก แต่ทั้งสองแนวคิดอยู่ภายใต้แนวคิดแบบเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) และกรอบการมองแบบสังคมศาสตร์ในเรื่อง โครงสร้าง - ผู้กระทำการ เป็นหลัก ไม่ว่าจะในแง่ที่ว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการและก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง หรือว่าโครงสร้างทางสังคม เช่น เศรษฐกิจและสังคม (ที่มีที่มาจากมนุษย์) เป็นตัวกำหนดให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งการมองใน 2 ขั้วนี้ ไม่มีพื้นที่ในการวิเคราะห์ให้กับวัตถุ หรือโลกธรรมชาติมากนัก อย่างไรก็ตามหากเราจะประยุกต์ใช้ ANT กับการศึกษาประวัติศาสตร์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนกรอบ

การมองในประเด็นนี้ เนื่องจาก ANT เสนอฐานคิดและกรอบการวิเคราะห์ที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิง

6. แนวคิดเรื่อง “ผู้กระทำการ” และ “โครงสร้าง” ในทฤษฎี actor-network

ANT มีข้อเสนอที่แตกต่างออกไปจากกรอบแนวคิดสังคมศาสตร์ในเรื่อง โครงสร้าง - ผู้กระทำการ อยู่ 2 ประเด็นใหญ่ ๆ ประเด็นแรกคือ ANT คัดค้านแนวคิดเรื่องโครงสร้าง และประเด็นที่สองคือ ผู้กระทำการ และผู้แสดง จะต้องนับรวมวัตถุและสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ เข้าสู่การวิเคราะห์ด้วย

6.1 การคัดค้านแนวคิดเรื่องโครงสร้างทางสังคม

ANT ไม่เห็นด้วยกับกรอบการวิเคราะห์ ในเรื่องโครงสร้าง - ผู้กระทำการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องโครงสร้างทางสังคม ด้วยข้อเสนอหลัก 2 ประเด็น ประเด็นแรก คือ แม้ว่าในอดีตโครงสร้างทางสังคม จะมีความเสถียรในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งทำให้สามารถวิเคราะห์ศึกษาได้ อย่างไรก็ดีในปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความเคลื่อนไหว (fluid) ทำให้การวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างสังคมเป็นสิ่งที่ล้าสมัย ประเด็นที่สอง การอธิบายปรากฏการณ์โดยใช้โครงสร้างทางสังคม ไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจได้เท่ากับการอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการต่าง ๆ (Elder-Vass, 2008, p. 464)

Michel Callon หนึ่งในผู้บุกเบิก ANT เสนอวิธีการศึกษาที่เรียกว่า *free association* ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ โดยหลีกเลี่ยงการใช้ข้อมูลความรู้ที่มีมาก่อน (*a priori*) ในการจำแนกหรืออ้างอิงลักษณะของผู้แสดงหรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง โดยจะวิเคราะห์บทบาทและความเชื่อมโยงสัมพันธ์ (ที่เคลื่อนไหว) ระหว่างผู้แสดงต่าง ๆ ในกรอบระยะเวลาของปรากฏการณ์ที่ศึกษาเท่านั้น Bruno Latour เสนอว่า สังคมวิทยาที่ศึกษาสังคม (sociology of the social) นั้นมองสังคมบนฐานที่ว่าสังคมคือสภาวะที่มีเสถียรภาพของความสัมพันธ์มากมายหลายชุด ซึ่งถูกนำไปใช้อธิบายความสัมพันธ์ชุดอื่น และท้ายที่สุดถูกนำไปใช้อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ฐานการมองแบบนี้มองว่าสังคมเป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง และเหมารวมว่าสังคมเป็นสิ่งที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ทั้งที่จริง ๆ ภายใต้อสังคมนั้นมีความหลากหลายและมีปัจจัยแฝงเร้นอีกมากมาย สังคมของนักสังคมวิทยาจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง การมองสังคมในรูปแบบนี้ เป็นการมองที่มีฐานว่าสังคมเป็นสิ่งหยุดนิ่งซึ่งในความเป็นจริงไม่เป็นเช่นนั้น สำหรับ Latour แนวคิดที่ว่าอำนาจแผ่ขยายมาจากแหล่งศูนย์กลางและกระจายออกไปทั่วสังคม นั้นเป็นแนวคิดที่ไม่สมเหตุผล ดังนั้น Latour จึงเสนอแนวคิดที่ว่า การศึกษาสังคมควรจะเป็นในแนวทาง “sociology of association” ที่ศึกษาปรากฏการณ์ในกรอบการมองที่ว่า อิทธิพลและปัจจัยที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

นั้นส่งผ่านห่วงโซ่ของตัวกระทำจำนวนมาก ซึ่งตัวกระทำแต่ละตัวนั้นส่งผลกระทบต่อ และปรับเปลี่ยน (translate) อิทธิพลนั้นในทิศทางและรูปแบบของตัวเอง (Ibid.)

ดังนั้นแล้วสำหรับ Latour นั้น ปฏิเสธการศึกษาโครงสร้างทางสังคม แต่เน้นการศึกษา ที่ดูความเชื่อมโยงระหว่างผู้แสดงและตัวกระทำต่าง ๆ ดังที่ Latour ได้ระบุว่า “ไม่มีสังคม ไม่มี ปริมาณทางสังคม ไม่มีความผูกโยงทางสังคม แต่มีการปรับเปลี่ยนระหว่างตัวกระทำต่าง ๆ ที่ อาจก่อให้เกิดความเชื่อมโยงซึ่งสามารถสืบทราบได้” (There is no society, no social realm, and no social ties, but there exist translations between mediators that may generate traceable associations) (Latour, 2005, p. 108)

ANT มองลักษณะภาววิทยาเป็นแบบแบนราบ (flat ontology)¹¹ โครงสร้างทางสังคมที่เป็นนามธรรมเป็นเพียงการเชื่อมต่อของผู้แสดงและตัวกระทำต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดนี้ Latour ได้รับ อิทธิพลแนวคิด และการใช้อุปลักษณะเรื่องความ “แบนราบ” มาจากแนวคิดเรื่อง “การมาประกอบ ร่วมกัน” (assemblage) ของ Giles Deleuze และ Felix Guattari ในงาน *A Thousand Plateaus* (1980) ที่มองว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดจากการประกอบร่วมกัน และเชื่อมต่อขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง ซึ่งการวิเคราะห์สังคมด้วยกรอบภาววิทยาแบบแบนราบนี้ ทำให้เกิดการมองสังคมเปลี่ยนแปลงไป และล้มล้างการมองสังคมแบบเป็นลำดับชั้น (social order) การแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่าง ผู้กระทำการกับโครงสร้าง จุลภาคกับมหภาค (Joyce & Bennett, 2010, p. 6)

6.2 แนวคิดเรื่อง ตัวกระทำ ผู้แสดง และผู้กระทำการ

การปฏิเสธการมีอยู่ของโครงสร้างทางสังคม ทำให้ชุดคำอธิบายของ ANT วางอยู่บนฐานการเชื่อมโยงและการรับส่งอิทธิพลระหว่างผู้แสดง (actors) ต่าง ๆ ดังนั้นผู้แสดงจึงเป็นหัวใจหลักของการวิเคราะห์ ยิ่งไปกว่านี้ ข้อเสนอของ ANT ที่ทั้งโดดเด่นและเป็นปัญหาที่ชวน ถกเถียงที่สุด คือ การขยายขอบเขตของผู้แสดงสู่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (nonhuman) ซึ่งรวมถึงวัตถุ (object) ต่าง ๆ โดยวัตถุที่จะถูกนำเข้าสู่การพิจารณา จะต้องเป็นวัตถุที่มีส่วนในการกระทำ (participants in the course of action) หรือสร้างความเปลี่ยนแปลงในการกระทำของผู้กระทำ การอื่น (make difference in the course of some other agent's action) ซึ่งจุดตรงนี้เป็นข้อโดดเด่น ของ ANT เนื่องจากการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์แต่เดิมมักนับรวมแต่มนุษย์ และ สิ่งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เป็นหลัก (Ibid.)

¹¹ ผู้เขียนใช้คำว่า ภาววิทยาแบบแบนราบ ตามที่ ชญาห์ดี สุขฉลาดชัย ได้แปลไว้แล้ว คำว่า ภาววิทยาแบบแบนราบ เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่เชื่อว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ช่างอยู่อย่างเท่าเทียมกัน มีความสัมพันธ์กันแบบแบนราบ ไม่ควรถูกมองว่ามีลำดับชั้น หรือสิ่งใดสูงหรือต่ำกว่าสิ่งอื่นๆ (ชญาห์ดี สุขฉลาดชัย, 2560)

ANT เรียกร้องให้นักวิจัยและผู้แสดงที่ไม่ใช่มนุษย์เข้าสู่การวิเคราะห์ และเสนอว่าวัตถุนั้นสามารถเป็นผู้แสดง (actor) และมีลักษณะเป็นผู้กระทำการ (have agency) Edwin Sayes เสนอว่า โดยเบื้องต้นแล้วคำว่า “สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์” (nonhuman) แสดงถึงความไม่พึงพอใจต่อแนวคิดทางปรัชญาที่มักวางวัตถุ (object) อยู่ตรงข้ามกับ ประธาน (subject) ที่เป็นมนุษย์โดยอัตโนมัติ โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ คำว่า “สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์” นี้ เป็นคำรุ่ม ที่หมายความถึงสิ่งที่มีตัวตน (entity) หลายอย่าง เช่น ใน *We Have Never Been Modern* (1993) Latour ระบุถึงสิ่งของ วัตถุ สัตว์ หรือใน *Reassembling the Social* (2005) Latour ระบุถึง จุลินทรีย์ หอยหิน และเรือ เมื่อพิจารณาร่วมกับงานชิ้นอื่น ๆ ในกลุ่มการศึกษาแบบ ANT คำว่า nonhuman อาจจะเป็นได้ทั้ง สัตว์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เครื่องมือและอุปกรณ์ทางเทคโนโลยี โครงสร้างทางวัตถุ ยานพาหนะ ตัวบท (ตัวบทงานศึกษาทางวิทยาศาสตร์) และสินค้า โดยสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์อยู่ใน nonhuman ได้แก่ มนุษย์ สิ่งที่มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ (supernatural) ตลอดจนสิ่งที่มีส่วนผสมของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Sayes, 2014, p. 136)

ANT นับรวมความเป็นผู้กระทำการของสิ่งต่าง ๆ แม้ในระดับเล็กน้อย (minimal) โดยนับรวมทุกสิ่งทุกอย่างที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง แม้จะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดต่อสิ่งอื่นในเครือข่าย โดยมีคำถามหลัก 2 ประการ คือ สิ่งนั้นได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการกระทำของผู้กระทำอื่นหรือไม่ และความเปลี่ยนแปลงนั้นมีร่องรอยให้สืบทราบได้หรือไม่ ถ้าคำตอบคือใช่ในทั้ง 2 คำถาม นั้นหมายถึงว่า เรามีผู้แสดงซึ่งกำลังแสดงความเป็นผู้กระทำการอยู่ (an actor that is exercising agency) (Ibid., p. 141) นอกจากนี้ ANT ยังมองว่า การเป็นผู้กระทำการ (agency) ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็น ผู้กระทำการที่เป็นมูลเหตุโดยตรง (causal agency) เสมอไป แต่ความเป็นผู้กระทำการอาจมีระดับความเข้มข้นได้แตกต่างกันไป ตั้งแต่การเป็นมูลเหตุโดยตรง การส่งเสริมให้เกิด การขัดขวางไม่ให้เกิด การส่งอิทธิพล หรือเพียงปรากฏอยู่แล้วส่งผลกระทบ ANT ก็นับรวมว่าสิ่งนั้นมีลักษณะเป็นผู้กระทำการ (Ibid.)

ประเด็นที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งของ ANT หากจะประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ คือ แม้ว่า ANT จะต้องการนับรวมผู้แสดงที่ไม่ใช่มนุษย์เข้าสู่การศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้แสดงที่ไม่ใช่มนุษย์มีความแตกต่างจากผู้แสดงที่เป็นมนุษย์ และจำเป็นจะต้องถูกพิจารณาบนฐานคิดที่แตกต่างกัน ลักษณะความเป็นผู้กระทำการของวัตถุไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่มีความเป็นอิสระในตัวเอง (autonomous) หรือมีเจตนา (intentionality) เช่นเดียวหรือเทียบเท่ากับผู้กระทำที่เป็นมนุษย์ แต่วัตถุส่งผลกระทบ (effectivity) ในรูปแบบเฉพาะ ซึ่งเป็นผลจากการที่วัตถุมีสถานะในเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ (human and non-human actors) (Joyce & Bennett, 2010, p. 5) แม้ว่าลักษณะของการเป็นผู้กระทำ การของวัตถุต่างๆ จะไม่เทียบเท่าผู้กระทำที่เป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ควรละเลยและ

ควรรนำเข้ามาร่วมพิจารณาด้วยในการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากวัตถุต่างๆ อาจส่งผลกระทบที่มีนัยสำคัญ (Mukerji, 2010, p. 83)

คำถามสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ในแนวทางนี้ ก็คือ ความเป็นผู้กระทำการถูกใช้และแสดงโดยผู้แสดงที่หลากหลายทั้งผู้แสดงที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์อย่างไร ตัวแสดง (actants) ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ เชื่อมต่อและดำรงอยู่ในเครือข่าย (network) โดยมีความสัมพันธ์อย่างไร (Joyce & Bennett, 2010, p. 6, 9)

7. ตัวอย่างงานประวัติศาสตร์ที่ศึกษาโดยใช้กรอบคิดทฤษฎี actor-network

เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น บทความนี้จะยกตัวอย่างงานศึกษาประวัติศาสตร์ที่ใช้กรอบการวิเคราะห์แบบ ANT โดยจะขอยกตัวอย่างบทความเรื่อง Filing the Raj: Political technologies of the Imperial British State โดย Joyce (2010) ในบทความนี้ Joyce ได้ศึกษาการใช้กระดาษและปากกาในฐานะเครื่องมือการปกครองอาณานิคมอินเดียของจักรวรรดิอังกฤษ

Joyce เสนอว่าในอังกฤษช่วงกลางศตวรรษที่ 19 รัฐเริ่มมีความเชี่ยวชาญทางเทคนิค (technical) มากขึ้น รัฐได้เริ่มกลายเป็น “รัฐแห่งวัตถุ” (state of things) จากการขยายตัวของการปฏิวัติอุตสาหกรรม การเพิ่มจำนวนของโรงงานอุตสาหกรรมและทางรถไฟ ความเจริญด้านเทคโนโลยีนี้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้ทางเทคนิค ซึ่งทำให้เกิดผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ขึ้น ผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้มักทำงานสัมพันธ์กับรัฐ และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ เกิดการแยกออกของระบบการบริหารราชการกับการเมือง ซึ่งทำให้เกิดข้าราชการมืออาชีพรูปแบบใหม่ ซึ่งมีลักษณะการทำงานที่เฉพาะและอาศัยความรู้ทางเทคนิค ความเชี่ยวชาญเฉพาะที่เกิดขึ้นไม่เพียงส่งผลต่อประชาชนได้ปกครองแต่ยังส่งผลอย่างมากต่อระบบราชการด้วย

อย่างไรก็ดี Joyce กลับเสนอว่า เทคโนโลยีที่มีอิทธิพลมากในสมัยนี้กลับเป็นเทคโนโลยีแบบ low-tech มากกว่าจะเป็นเทคโนโลยีแบบ high-tech ในช่วงเจริญรุ่งเรืองที่สุดของจักรวรรดิอังกฤษ สิ่งที่เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการปกครองอาณานิคมอินเดียของอังกฤษกลับคือกระดาษและการเขียนด้วยมือผ่านเอกสารราชการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้อังกฤษสามารถปกครองอินเดียแบบระยะไกลได้จากสำนักงานที่ลอนดอน เอกสารราชการถูกหมุนเวียนส่งต่อไปยังเมืองใหญ่อย่างกัลกัตตาและเดลี และไปยังหน่วยการเมืองย่อย ๆ ไปจนถึงหมู่บ้าน ซึ่งการปกครอง (governance) นี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับข้าราชการหรือข้าหลวงชาวอังกฤษเท่านั้น แต่ส่วนหนึ่งยังขึ้นอยู่กับข้าราชการชาวอินเดียที่ทำงานในตำแหน่งระดับล่าง ผู้มักเขียนรายงานและจดหมายราชการยืดยาว โดยใส่รายละเอียดทุกอย่างลงในรายงาน เนื่องจากการเลื่อน

ตำแหน่งมีเกณฑ์หลักอยู่ที่ความสามารถในการเขียน ดังที่ Lord Curzon อุปราชของจักรภพอังกฤษประจำอินเดีย ได้บันทึกไว้ว่า ความยืดหยุ่นของรายงานเอกสารราชการเป็นเหมือนคำต้องสาปของจักรวรรดิอังกฤษที่ทำให้การติดต่อสื่อสารราชการเป็นไปด้วยความยุ่งยาก เยิ่นเย้อ

โดยเบื้องต้นแล้ว อำนาจในการบริหารระบบราชการของรัฐสมัยใหม่มีฐานอยู่ที่การเขียน ดังที่ Michel Foucault เสนอว่า ระบบราชการ (bureaucracy) และการเขียนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่โปร่งใสและมองเห็นได้ (economy of visibility) ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 โดยก่อนหน้านั้น อำนาจในการปกครองมีที่มาและแผ่ขยายมาจากกษัตริย์ ที่อำนาจมาจากการแสดงความยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ให้ประชาชนประจักษ์ ในขณะที่ระบบราชการแบบใหม่ที่ฐานอยู่บนการเขียนนั้น เป็นการทำให้อำนาจมีลักษณะวัตถุวิสัยและเป็นรูปธรรมมากขึ้น (objectification) การเขียนเอกสารราชการนั้นอำนาจและความน่าเชื่อถือ (authority) มาจากลักษณะของการกล่าวซ้ำ (reiterative) ซึ่งมาจากการอ้างซ้ำ การเขียนตามกฎหมายเกณฑ์ และการเขียนให้เป็นระบบ การเขียนหนังสือราชการมีลักษณะของการอ้างอิงตัวเอง (self-referential) เช่น การอ้างอิงจากเอกสารราชการชิ้นอื่น ๆ หรือหลักฐานแนบ ซึ่งทำให้อำนาจและความน่าเชื่อถือหนังสือราชการหนึ่ง ๆ วางอยู่บนความสัมพันธ์กับเอกสารชิ้นอื่น ๆ และที่ทางในระบบการจัดเอกสาร เอกสารราชการจะต้องลดทอนความเป็นผู้กระทำการของข้าราชการ ข้าราชการที่เขียนจะต้องไม่แสดงตัวในฐานะปัจเจกบุคคล

Joyce เสนอต่อว่าแฟ้มเอกสารราชการเป็นหน่วยย่อยที่ข้อมูลในการปกครองถูกนำมาประกอบกันและสังเคราะห์ขึ้นเป็นความรู้ (knowledge) ข้อมูลและความรู้นี้ทำให้รัฐรู้จักและสามารถควบคุมกลไกของรัฐเองและสิ่งที่อยู่ใต้ปกครอง อย่างไรก็ตาม นอกจากผู้เขียนซึ่งเป็นผู้กระทำการที่เป็นมนุษย์แล้ว ระบบเอกสารราชการ ยังเกี่ยวข้องกับความเป็นผู้กระทำการของวัตถุ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของมนุษย์ด้วย ทั้งการจัดระบบเอกสาร การจัดระเบียบของแฟ้ม ตลอดจนลักษณะความเป็นวัตถุของการเขียน (materialities of writing) ซึ่งส่งอิทธิพลเฉพาะและส่งผลต่อการปกครองและการสร้างความรู้ของรัฐ แฟ้มเอกสารนั้นมีความเป็นผู้กระทำการทางวัตถุ ทั้งในเรื่องพื้นที่ในการจัดเก็บเอกสาร การจำแนกว่าสิ่งใดควรรวมเข้าหรือคัดออก ตลอดจนลักษณะทางกายภาพความเป็นวัตถุของการเขียนทั้งกระดาษ ปากกา และวิธีการสื่อสารที่ถูกใช้ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลเช่นเดียวกัน ในศตวรรษที่ 19 มีความเปลี่ยนแปลงสำคัญในการเขียน คือการเลิกใช้ปากกาขนนก (quill pen) ซึ่งค่อนข้างใช้ยาก และเปลี่ยนไปใช้ปากกาหัวโลหะ (steel pen) ซึ่งเป็นสินค้าชนิดใหม่ที่สามารถผลิตเป็นจำนวนมากจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาการใช้กระดาษรูปแบบใหม่ และหมึกรูปแบบใหม่ ซึ่งส่งผลพัฒนาการเขียน ทำให้เขียนได้ลายมือที่อ่านได้ง่ายและชัดเจนขึ้น และเอกสารมีความทนทานเก็บได้นานมากขึ้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลสำคัญอย่างมากต่อระบบราชการ

Joyce เสนอกรอบการวิเคราะห์ตามแบบ Latour โดยมองว่าแฟ้มเอกสารราชการในอาณาจักรอินเดียนั้นมีลักษณะเป็น “กล่องดำ” (black box) ที่ต้องเปิดดูเพื่อเผยให้เห็นกระบวนการภายใน อันเป็นผลจากการประกอบขึ้นของผู้กระทำทั้งที่เป็นมนุษย์และวัตถุจำนวนมาก โดยได้ยกตัวอย่าง แฟ้มเอกสารราชการจากอาณาจักรอินเดียนในปี ค.ศ. 1900 ที่เป็นแฟ้มการพิจารณาการเพิ่มการเรียนการสอนประวัติศาสตร์อินเดียเป็นวิชาบังคับ โดยภายในแฟ้มมีเอกสารประกอบที่หลากหลายทั้งขนาดและเนื้อหา รวมถึงมีข้อมูลทางเทคนิคจำพวกตารางข้อมูลอย่างไรก็ตาม รูปแบบของหน้าปกเอกสารที่ต้องระบุข้อมูลต่าง ๆ ตามแบบฟอร์ม มีลักษณะเป็นเครื่องมือในการควบคุมตัวเองของเอกสาร (self-ordering device) เช่น เอกสารชุดนี้ต้องมีเอกสารใดแนบบ้าง จัดเรียงอย่างไร อ้างอิงกับเอกสารชุดอะไร นอกจากนี้ยังมีส่วนที่ข้าราชการในระดับต่าง ๆ จะต้องลงนามรับรู้เพื่อแสดงถึงขั้นกระบวนการของระบบราชการ ซึ่งขั้นกระบวนการเหล่านี้จะควบคุมทิศทางของไหลเวียนของเอกสารทั้งในเมืองแม่และอาณาจักร นอกจากจะต้องผ่านข้าราชการระดับใหญ่เพื่อลงนามแล้ว เอกสารเหล่านี้จะต้องผ่านมือของเสมียนชาวอินเดียนเป็นจำนวนมาก ที่จะต้องจัดเรียงข้อมูลและส่งดำเนินการตามขั้นตอน โดยตัวกระทำอย่างเสมียนชาวอินเดียนแม้ไม่สามารถมองเห็นได้จากเอกสารเนื่องจากไม่ได้ลงนามแต่ก็ส่งผลอย่างมากต่อเอกสาร กระบวนการทั้งหมดนี้ทำให้แฟ้มเอกสารราชการหนึ่ง ๆ เป็นผลมาจากการประกอบสร้างของผู้กระทำจำนวนมากทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งแฟ้มเอกสารราชการนี้ส่งผลต่อการสร้างความรู้และการปกครองของจักรวรรดิ การปกครองของจักรวรรดิจึงเป็นการปกครองร่วม (collective governance) ที่การกระทำและความเป็นผู้กระทำกระจายออกไปสู่ผู้กระทำที่หลากหลาย ทั้งข้าราชการชาวอังกฤษและอินเดียน เสมียนชาวอินเดียน รูปแบบของเอกสาร ปากกา กระดาษ ที่ล้วนส่งผลกระทบในรูปแบบของตัวเอง ซึ่งการทำความเข้าใจในลักษณะนี้จะทำให้เราเข้าใจธรรมชาติอำนาจ และรูปแบบการปกครองของจักรวรรดิตลอดจนระบบราชการได้ดียิ่งขึ้น

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า Joyce ได้ใช้กรอบการวิเคราะห์แบบ ANT ในงานศึกษาประวัติศาสตร์ โดยได้เสนอว่าแฟ้มเอกสารราชการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองอาณาจักรอินเดียนของจักรวรรดิอังกฤษและเป็นแหล่งสร้างความรู้ของรัฐนั้น มีลักษณะเป็น “กล่องดำ” ที่เกิดจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายของผู้กระทำทั้งที่เป็นมนุษย์ ข้าราชการชาวอังกฤษ และเสมียนชาวอินเดียนจำนวนมาก ตลอดจนผู้กระทำที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น วัตถุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกระดาษ หมึก ปากกา หรือแม้แต่รูปแบบของหน้าปกเอกสารซึ่งทำหน้าที่ควบคุมการไหลเวียนของเอกสาร หรือรูปแบบการจัดแฟ้ม ที่ทำหน้าที่เลือกข้อมูลใดควรรวมอยู่ด้วยกัน หรือข้อมูลใดควรคัดออก ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อการสร้างความรู้ของรัฐ และเป็นเครื่องมือในการปกครองระยะไกลของจักรวรรดิอังกฤษ การศึกษาในแนวทาง ANT นี้ ช่วย

เปิดความเข้าใจของบทบาทวัตถุในประวัติศาสตร์ โดยเปิดพื้นที่ให้นับรวมวัตถุเข้ามาสู่การวิเคราะห์ด้วย ซึ่งบทความชิ้นนี้ของ Joyce ช่วยทำให้เข้าใจกลไกการปกครองของจักรวรรดิอังกฤษมากขึ้น ว่าเหตุใด The Indian Civil Service ซึ่งเป็นหน่วยงานราชการพลเรือนในการปกครองอินเดียของอังกฤษ จึงสามารถทำงานได้ด้วยข้าราชการราว 1,000 คนเท่านั้น ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่น้อยมาก ทั้งที่ปกครองชาวอินเดียราว 3 ร้อยล้านคนใน 250 เขตการปกครองของ British India โดยแทบไม่ได้ใช้หน่วยงานทหารเลย (Ewing, 1984, p. 33) ซึ่งการวิเคราะห์กลไกการปกครองนี้ จะช่วยให้เข้าใจมากขึ้นหากนับความเป็นผู้กระทำการของวัตถุ อย่างแฟ้มเอกสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองเข้าสู่การวิเคราะห์ และช่วยให้เห็นมุมมองใหม่ที่ต่างออกไปจากงานศึกษาประวัติศาสตร์ในเรื่อง The Indian Civil Service แบบเดิม ซึ่งมักจะมุ่งประเด็นการศึกษาที่คุณลักษณะและการขาดแคลนข้าราชการชาวอังกฤษ หรือความขัดแย้งระหว่างชาวอังกฤษกับอินเดียในการปกครอง ซึ่งหากพิจารณาอยู่เพียงประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์ และสังคมก็จะทำให้ตัดขาดความจริงและคำอธิบายบางส่วนในเรื่องวัตถุที่มีนัยสำคัญออกไป

นอกจากนี้ ในงานศึกษาประวัติศาสตร์ไทยก็มีการใช้กรอบการวิเคราะห์แบบ Material Turn นี้ เช่นกัน บทความ Inscribing Siam: The state of documentary and spatial practices (Suwannakij & Ivarsson, 2019) ที่ศึกษาระบบเอกสารราชการ ในช่วงเวลาของการปฏิรูประบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเสนอว่าระบบเอกสารราชการ ตลอดจนวิถีปฏิบัติเชิงพื้นที่และวัตถุ อย่างการจัดสถานที่ราชการ เครื่องแบบ ฯลฯ ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงการมีอยู่ของรัฐ การจัดแฟ้ม รูปแบบเนื้อหาของเอกสาร ส่งผลต่อการคัดเข้าและคัดออกของความรู้ ซึ่งจะส่งผลต่อสมรรถภาพในการกระทำและจัดการ ทั้งยังควบคุมการไหลเวียนของเอกสารในหน่วยราชการต่างๆ บทความนี้ยังเสนอกรอบการวิเคราะห์รัฐราชการ ในฐานะ “กล่องดำ” (black box) ที่เกิดจากการเชื่อมต่อของตัวกระทำ อย่างกษัตริย์ คนเดินหนังสือ (couriers) เสมียน ตำรวจภูธร จดหมาย φόรัมเอกสาร รายงาน โทรเลข ตาราง พิมพ์เขียว แผนที่ ตารางประจำตำแหน่ง และเครื่องแบบ ซึ่งงานศึกษาในแบบชนบทมักจะทำให้ความสำคัญกับกษัตริย์ หรือรัฐสมบูรณาญาสิทธิเท่านั้น โดยละเลยวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันและตัวกระทำอื่นๆ ไป

8. สรุป

กระแสในการศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในโลกปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ จนทำให้มนุษย์เกิดสำนึกใหม่ต่อวัตถุ และหันมาทบทวนภววิทยา ตลอดจนแนวคิดทวิลักษณ์ขององค์ความรู้สมัยใหม่ อย่างการแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่างองค์ประธานที่เป็นมนุษย์กับวัตถุ และเริ่มมองว่าแนวคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจ

เข้าใจโลกอีกต่อไป ทำให้เกิดแนวทางการศึกษาใหม่ ๆ เกิดขึ้น โดยหนึ่งในแนวทางที่ได้รับ ความสนใจ และมีข้อเสนอที่ชวนถกเถียงก็คือ ทฤษฎี actor-network

ทฤษฎี actor-network นั้นมีข้อเสนอหลักคือ การนับรวมวัตถุ หรือผู้กระทำการที่ ไม่ใช่มนุษย์เข้าสู่การวิเคราะห์ โดยเน้นการมองแบบเชื่อมต่อกันเป็นเครือข่ายระหว่างผู้แสดงและ ตัวกระทำต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม กรอบการวิเคราะห์แบบ actor-network นั้น ค่อนข้างต่างจาก แนวคิดการศึกษาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์แบบเดิมเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากนำมาปรับใช้ กับงานศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องมีการทบทวนประเด็นในเรื่องกรอบการ วิเคราะห์ และประวัติศาสตร์นิพนธ์

การประยุกต์ใช้กรอบการมองแบบ ANT จะช่วยให้ประวัติศาสตร์มีเลนส์ในการวิเคราะห์ ใหม่ ที่สามารถพิจารณาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้รอบด้านขึ้น และอาจได้ข้อสรุปที่ แตกต่างออกไป โดยไม่จำกัดการวิเคราะห์อยู่เพียงผู้กระทำที่เป็นมนุษย์เพียงอย่างเดียว และทำให้เข้าใจเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์โดยวิเคราะห์ผู้แสดงที่หลากหลายซึ่งเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่าย ทั้งหมดนี้จะทำให้เกิดการทบทวนความเข้าใจที่มีต่ออดีตด้วยมุมมองแบบใหม่ที่ มนุษย์ไม่ได้แยกขาดออกจากสิ่งอื่น ๆ บนโลก นอกจากนี้ การประยุกต์ใช้แนวคิดใหม่ ๆ ใน การศึกษาประวัติศาสตร์ ยังทำให้ประวัติศาสตร์สามารถสนทนากับศาสตร์อื่น ๆ ในกระแส การศึกษาที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง/References

- จักรกริช สังขมณี. (2559). ความไม่(เคย)เป็นสมัยใหม่ของศาสตร์-อศาสตร์: วัตถุวิสัย อมนุษย์นิยม และเครือข่าย-ผู้กระทำของบรูโน ลาทูร์. ใน จันท์ณี เจริญศรี (บรรณาธิการ). *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามา ข้างนอกออกไปข้างใน* (น. 142-171). นนทบุรี: พารา กราฟ.
- จันท์ณี เจริญศรี. (2559). ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน. ใน จันท์ณี เจริญศรี (บรรณาธิการ). *ศาสตร์ อศาสตร์: เข้ามา ข้างนอกออกไปข้างใน* (น. 18-41). นนทบุรี: พารา กราฟ.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2549). วิวาทะ Structure - Agency และการหาทางออกให้กับปัญหา ทวิลักษณ์นิยม: Marxism versus Foucault. *วารสารสังคมศาสตร์*, 37(1-2), 128-187.
- ชญาณีหัต สุกขลาตย์. (2560). สลาวอย ชิเชค VS เกรแฮม ฮาแมน: วิวาทะปรัชญาร่วมสมัย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 47(2), 149-176.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2560). กิ่งแดงเมยาชุกกับปัญหาเรื่องความชั่วร้าย. Retrieved July 27 2019, from <https://philoflanguage.wordpress.com/tag/สันนิยัม/>

- Bennette, J. (2015). Systems and Things: On Vital Materialism and Object-Oriented Philosophy. In G. Richard (Ed.). *The Nonhuman Turn* (pp. 223-240). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Blackburn, S. (2005). *The Oxford dictionary of philosophy*. Oxford New York: Oxford University Press.
- Bowker, G. (2007). Actor-Network Theory. In G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. doi:10.1002/9781405165518.wbeosa009
- Colley, L. M. (2015). *Taking the stairs” to break the ceiling: understanding students’ conceptions of the intersections of historical agency, gender equity, and action* (Doctoral Dissertation). University of Kentucky, Kentucky.
- Crawford, C. S. (2005). Actor network theory. In G. Ritzer (Ed.), *Encyclopedia of social theory* (Vol. 1, pp. 1-3). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Duncan, S. (2019). Thomas Hobbes. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2019 ed.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/hobbes>
- Elder-Vass, D. (2008). Searching for realism, structure and agency in Actor Network Theory. *British Journal of Sociology*, 59(3), 455-473.
- Ewing, A. (1984). “The Indian Civil Service 1919-1924: Service Discontent and the Response in London and in Delhi”. *Modern Asian Studies*, 18(1), 33-53.
- Fisher, S. (2014). Pierre Gassendi. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2014 ed.). Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/gassendi/>
- Fulbrook, M. (2002). *Historical theory*. London, New York: Routledge.
- Fuller, S. (2007). Actor-Network Theory, Actants. In G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. doi:10.1002/9781405165518.wbeosa009
- Frow, J. (2010). Matter and materialism: A brief pre-history of the present. In T. Bennett & P. Joyce (Eds.). *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn* (pp. 25-37). London, New York: Routledge.
- Joyce, P., & Bennett, T. (2010). Material powers: introduction. In T. Bennett & P. Joyce (Eds.). *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn* (pp. 1-21). London, New York: Routledge.

- Joyce, P. (2010). Filing the Raj: Political technologies of the Imperial British state. In T. Bennett & P. Joyce (Eds.). *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn* (pp. 102-123). London, New York: Routledge.
- Latour, B. (2002). Gabriel Tarde and the end of the social. In P. Joyce (Ed.). *The Social in Question: New bearings in history and social sciences* (pp. 117-132). London, New York: Routledge.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Lettow, S. (2017). Turning the turn: New materialism, historical materialism and critical theory. *Thesis Eleven*, 140(1), 106-121.
- Marx, K. (1963). *The eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. New York: International Publishers.
- Mukerji, C. (2010). The unintended state. In T. Bennett & P. Joyce (Eds.). *Material Powers: Cultural studies, history and the material turn* (pp. 81-101). London, New York: Routledge.
- Sayes, E. (2014). Actor-Network Theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency?. *Social Studies of Science*, 44(1), 134-149.
- Schulze, M. (2014). Things are Changing: Museums and the Material Turn. *Museological Review*, 18, 43-52.
- Suwannakij, S., & Ivarsson, S. (2019). Inscribing Siam: The state of documentary and spatial practices. *Modern Asian Studies*, 1-35.
doi:10.1017/S0026749X18000112
- Skirry, J. (n.d.). René Descartes (1596-1650). *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from www.iep.utm.edu/descarte/
- Trentmann, F. (2009). Materiality in the Future of History: Things, Practices, and Politics. *Journal of British Studies*, 48(2), 283-307.